

SDE Analiz

KIRGIZİSTAN

Otoriter Merkezileşmeye Karşı Merkezkaç
Direnişinin Gölgesinde Siyasal İktidarsızlık

Doç. Dr. Haluk ALKAN

Mayıs 2010 - Ankara

SDE Analiz

Kırgızistan

*Otoriter Merkezileşmeye Karşı
Merkezkaç Direnişin Gölgesinde
Siyasal İstikrarsızlık*

Doç. Dr. Haluk ALKAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

İçindekiler:

GİRİŞ	4
SİYASAL KURUMSALLAŞMAYI ENGELLEYİCİ DİNAMİKLER.....	7
Bölgesel Kabileler – Yerel Liderler	7
Ekonomik Bağımlılık	8
Bağımsızlık Sürecinde Liderlik Sorunu.....	9
SİYASAL HAYATIN İŞLEYİŞİ	11
Otoriter Merkezileşme – Yerel Direniş veya Cumhurbaşkanı-Parlamento Çatışması	11
Zayıf İktidar Aygıtı – Zayıf Parti Sistemi.....	12
Zayıf İktidar – Yerel Liderler Çatışması Baskısı Altında Anayasal Süreç	14
2005 LALE DEVRİMİ SONRASI YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER	17
Bakiyev – Parlamento Çatışması.....	17
Bakiyev'in Çözümü?.....	20
2010 İKTİDAR DEĞİŞİMİ: YENİ BİR BAŞLANGIÇ MI?	25
OLASI SONUÇLAR	31

Özet

Kırgızistan'da siyasal sistemin işleyişinin ele alındığı bu çalışmada öncelikle siyasal hayatta belirleyici olan tarihsel, sosyal ve ekonomik dinamiklerin üzerinde durulmakta, bu arkaplanın bağımsızlıktan bu güne nasıl bir yönetim yapısı ve iktidar-muhalefet ilişkisi doğurduğu incelenmektedir. Çalışmanın son bölümünde 2005 yılındaki iktidar değişiminden sonra yaşanan siyasal gelişmeler ışığında Nisan 2010 olayları ve olası sonuçları sorgulanmaktadır.

Kırgız toplumunun karakteristik özelliği kabile kültürünün gerek sosyal, gerekse yönetim yapısında belirleyici rol oynamasıdır. Kırgız kabileleri Ong (sağ) ve Sol kanat olmak üzere iki büyük ittifaka bölünmüştür. Eski Cumhurbaşkanı Akayev döneminde siyasal merkezin titrek meşruiyeti kuzeyli Cumhurbaşkanı – güneyli Başbakan olarak oluşturulmuştu. 2005 yılındaki iktidar değişiminden sonra yeni Cumhurbaşkanı Bakiyev bunu güneyli Cumhurbaşkanı – kuzeyli Başbakana dönüştürdü. 2005 yılındaki iktidar değişimi kuzeyin iktidar monopolüne karşı, bazı kuzeyli liderlerin desteğini alan bir güneyli dalga olarak gelişme gösterdi. 2010 yılındaki iktidar değişiminde ise ön planda kuzeyli politikacılar boy gösterdiler.

Sovyet dönemi bir yandan ülkeyi çok etnili bir demografik yapıya büründürürken, kabile bağları üzerinde büyük bir dönüşüm yaşanmadan kuzey – güney farklılaşmasını da pekiştirmiştir. Sovyet sisteminden kalan ekonomik ağırlıklılık sürerken, gereksinim duyulan finansmanın Batılı ülkelere karşılanması zorunluluğunun ortaya çıkardığı çarpıklık, bağımsızlık sonrası Kırgızistan ekonomisinin belirleyici özelliği olmuştur. 2010 olaylarının en önemli içsel nedenleri; ülkedeki siyasal kurumların muhalefeti büsbütün dışarıda bırakacak şekilde yeniden formüle edilmesi ve buna duyulan tepkiye yaygın bir desteğin oluşmasını sağlayan kamu hizmetlerine yapılan yüksek zamlardır.

Bakiyev'in, iktidardan çekildiğini kabul etmesi ile geçici hükümetin ülkede otorite sağlaması kolaylaşacaktır. Ancak bugünkü yapısıyla hükümetin nispeten zayıf isimlerden oluşması, Rusya'nın yakın desteğine gereksinim duymalarını ve ülkenin Rusya'nın nüfuzuna girmesi sonucunu doğurabilir. Bu destek sağlanmadığı takdirde iktidar dengelerinin yeniden oluşturulması zaman alabileceği gibi çatışmacı bir süreci de başlatabilir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan'da Liderlik Sorunu, Ekonomik Bağımlılık, Zayıf İktidar, Bakiyev – Parlamento Çatışması

“Devrim 2005 te bitmedi. Bugün devam ediyor. Devrimimiz, zaferimiz çalındı. Bizler bir grubun diğer bir grupla nasıl yer değiştirdiğine şahit olduk... Bir zamanlar bizleri tutuklamak isteyen kişiler bugün Bakiyev’in çevresindedir. Devrimi yapanlar ise sokakta kaldı”

Roza Otunbaeva, 2008

-Lale Devriminin Üçüncü Yıldönümü Etkinliklerinde Yaptığı Konuşmadan-

Giriş

Kırgızistan’da siyasal sistemin işleyişi patronal başkanlık rejimi ile ikincil Rantiyer Devlet kavramları ile açıklanabilecek bir çerçeveye sahip bulunmaktadır. Patronal başkanlık rejimi, iktidarı elinde toplayan cumhurbaşkanının formal ve enformel kurumları kontrol ve nüfuz etme araçlarına sahip olması, cumhurbaşkanının kararlarına sıkı sıkıya bağımlı kılınan bir ekonomik ve bürokratik seçkinler grubunun oluşturulması, idari ve yargısal kurumların siyasal hayat üzerinde cumhurbaşkanının otoritesini pekiştirici rol oynayabilmesi yönleri ile yapısal olarak süper başkanlık rejimine benzemektedir. Buna karşılık, bu sistemde iktidar monopolü istikrarlı bir görünüme sahip değildir.

Patronal başkanlık rejiminde yargısal, idari ve ekonomik alanda enformel ilişkiler ve kayıt dışı ödemelerle kontrol edilen bir seçkinler sınıfı bulunmaktadır. Bu seçkinlerin hareket alanı yürütme gücünü elinde toplayan cumhurbaşkanının kararlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Verilen imtiyazlar ve makamlar, yargı organları eliyle her alan geri alınabilir. Dolayısıyla ortaya çok geniş bir patron-izleyici ilişkisi çıkmaktadır. Patronal başkanlık rejimi, Sovyetler Birliği döneminde oluşturulmuş olan iktidar ilişkileri üzerinde yapılanmıştır ve bağımsızlık sonrasında tüm siyasal değişim bu arka plan temelinde yeniden anlamlandırılmaktadır. Seçim sistemi dürüst değildir ve cumhurbaşkanına bağımlı idari ve yargısal mekanizmalar tarafından sıkı bir biçimde kontrol edilmektedir. Devletin güvenlik birimleri siyasal, idari ve ekonomik seçkinler hakkında bilgi toplamakta, bu bilgiler seçkinler içinden gelebilecek iktidar karşıtı girişimlere karşı gerektiğinde kullanılabilir. Buna karşılık, sistemin ayırt edici diğer bir özelliği, bölgesel, ekonomik ve bürokratik seçkinlerin kendi aralarında bir işbirliğine yöneldiklerinde liderin otoritesini tehdit edebi-

Patronal başkanlık rejiminde yargısal, idari ve ekonomik alanda enformel ilişkiler ve kayıt dışı ödemelerle kontrol edilen bir seçkinler sınıfı bulunmaktadır. Bu seçkinlerin hareket alanı yürütme gücünü elinde toplayan cumhurbaşkanının kararlarına sıkı sıkıya bağlıdır.

SDE Analiz

lecek bir güce ulaşabilmeleridir. Bu dönemde seçkinler, mevcut muhalif örgütleri de yanlarına alarak, ellerindeki olanakları lidere karşı kullanabilirler.

Eğer mevcut lider, elinde bulundurduğu geniş nüfuz kanallarını ve seçkinler arasındaki rekabet araçlarını başarılı bir biçimde kullanamazsa, muhalefet dalgası bir iktidar değişimi ile sonuçlanabilmektedir.¹ Dikkat edilirse bu tip rejimlerde başkanın çevresindeki iktidar ağını bir arada tutabilmesi, kendisine itaat etmelerini sağlayabilmesi için ekonomik kaynakları ve idari pozisyonları iktidar grupları arasında çatışmaya yol açmıyacak şekilde paylaşırabilmesi bir zorunluluktur. Kırgızistan bu açıdan İkincil Rantiyer Devlet özelliği gösteren bir ülkedir.

Rantiyer devletler genellikle başkanlık rejimleri ile yönetilirler ve sistem içinde otoriter eğilimler güçlüdür. Yönetim neopatrimonyal bir bürokratik yapıya dayanmakta, merkezîyetçi bir anlayış tüm yönetim ağına hâkim bulunmaktadır. Bu ülkelerin diğer bir özelliği tarihsel olarak ve aynı zamanda Sovyetler Birliği döneminde de varlıklarını sürdüren klan, kabile ve bölgesel aile bağılıklarının yönetsel mekanizmalar üzerinde etkili rol oynamalarıdır. Mahdavy, rantiyer devleti, ülke dışından sağlanan gelire dayalı bir ranta sahip olan devlet olarak tanımlamaktadır.² Gelirin kaynağı bireyler, şirketler veya diğer devletler olabilir. Beblawi ve Luciani rantiyer devletleri gelir kaynakları doğal kaynak dışıyatımına dayalı olan birinci derecede -tam rantiyer- devletler ve geliri dış yardımlara bağımlı olan ikincil rantiyer devletler olarak ikiye ayırmaktadırlar.³

İkincil Rantiyer Devlette iktidar ağıının paylaştırdığı kaynaklar dışarıdan geldiği için bu ülkelerde iktidar ilişkileri daha kırılıgandır. Mevcut iktidar dış kaynak bulamadığında, bu doğrudan siyasal bir krize neden olabileceği gibi, ülkeye dış nüfuzu da kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda iktidarı elinde bulunduran lider, ülkesinde otoriter bir kurumsallaşmayı gerçekleştirmekte zorlanmaktadır. Azerbaycan ve Kazakistan gibi birinci tip rantiyer devletlerde, enerji gelirleri başkanın otoritesini pekiştiren iktidar ağıının desteklenmesine yardımcı olmakta, sistemi aşağıdan yukarıya gelişme gösterecek muhalif dalgalara ve ülke dışından gelen değişim taleplerine

İkincil Rantiyer Devlette iktidar ağıının paylaştırdığı kaynaklar dışarıdan geldiği için bu ülkelerde iktidar ilişkileri daha kırılıgandır. Mevcut iktidar dış kaynak bulamadığında, bu doğrudan siyasal bir krize neden olabileceği gibi, ülkeye dış nüfuzu da kolaylaştırmaktadır.

1 Henry E. Hale, "Democracy or Autocracy on the March? The Colored Revolutions as Normal Dynamics of Paternal Presidentialism", *Communist and Post-Communist Studies*, 39 (3), 2006, pp. 305-329.

2 Hussein Mahdavy, "The Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran", M.A. Cook (Der.), *Studies in Economic History of the Middle East. From the Rise of Islam to the Present Day*, Oxford University Press, London, 1970.

3 Hazem Beblawi ve Giacomo Luciani, *The Rentier State. Nation, State and Integration in the Arab World*, Croom Helm, London, 1987, pp. 49-61.

SDE Analiz

karşı daha dirençli kılabilmektedir. İkincil rantiyer devlette ise ekonomideki dışa bağımlılık iktidar ağının sürekliliğini mümkün kılmamakta, liderin otoritesini pekiştirmek yönünde stratejik adımlar atmasını sınırlandırmakta ve ülkeye yönelik dış nüfuz girişimlerini kolaylaştırmaktadır.

Kırgızistan'da siyasal sistemin işleyişinin ele alındığı bu çalışmada öncelikle siyasal hayatta belirleyici olan tarihsel, sosyal ve ekonomik dinamiklerin üzerinde durulacak, daha sonra bu arka planın bağımsızlıktan bu güne nasıl bir yönetim yapısı ve iktidar-muhalefet ilişkisi doğurduğu incelenecektir. Çalışmanın son bölümü 2005 yılındaki iktidar değişiminden sonra yaşanan siyasal gelişmeler ışığında Nisan 2010 olayları ve olası sonuçları sorgulanacaktır.

***Kırgızistan'da
siyasal sistemin
işleyişinin
ele alındığı
bu çalışmada
öncelikle
siyasal hayatta
belirleyici olan
tarihsel, sosyal
ve ekonomik
dinamiklerin
üzerinde
durulacak,
daha sonra bu
arka planın
bağımsızlıktan
bu güne nasıl bir
yönetim yapısı ve
iktidar-muhalefet
ilişkisi doğurduğu
incelenecektir.***

SDE Analiz

Siyasal Kurumsallaşmayı Engelleyici Dinamikler

Bölgesel Kabileler - Yerel Liderler

Kırgız toplumunun karakteristik özelliği kabile kültürünün gerek sosyal, gerekse yönetim yapısında belirleyici rol oynamasıdır.⁴ Bölgesel kabilelere bağlı sosyal ve yönetsel yapı, Kırgızistan için yalnızca tarihsel bir faktör değil, güncel siyasal ilişkilerin çözümlenmesinde de anahtar bir özelliktir. Orta Asya siyasetinde Kabile ya da Klan kavramı değişik faktörlerden kaynaklanan dayanışma grupları için kullanılır. Kırgızistan'da dayanışma ağlarının kaynağı ise bölgesel kabile ittifaklarıdır.⁵ Ülkedeki başlıca kabile bölgeleri Talas, Sayaks, Çuy, Isıkgöl, Kemin, Narın ve diğer Güney - Doğu kabile gruplarıdır. Kırgız kabileleri Ong (sağ) ve Sol kanat olmak üzere iki büyük ittifaka bölünmüştür. Sol ittifak kuzey ve batıda üstlenmiş yedi kabileden oluşur (Kuzeyliler). Sovyetler Birliği döneminde bu ittifak içinde, önce Buguu kabilesi, daha sonra da Sarıbaşlar öne çıkartılmıştır. Ong kanadı ise güneyde üstlenmiş kabilelerden oluşmaktadır (Güneyliler). Adıginler ve İşkilikler bu grubun önde gelen kabileleridir. Akayev, Sarıbaş kabilesindedir. Buna karşılık ülkenin önde gelen muhalefet liderleri, genellikle İşkilik grubuna mensup kişilerdir (Beknazarov, Tekebaev, Sadırbayev, Masaliev).⁶ Bu bölgelerde kendi içlerinde kabile ittifaklarına ayrılmaktadırlar. Eski Cumhurbaşkanı Akayev döneminde Kemin-Narın çevresi ile Akayev'in eşinin geldiği Talas bölgesinin bürokraside ağırlığı oluşturduğu ileri sürülmüştür.⁷ Akayev döneminde siyasal merkezin titrek meşruiyeti Kuzeyli Cumhurbaşkanı – Güneyli Başbakan olarak (2005 öncesinde Akayev-Bakiyev) oluşturulmuştu. 2005 yılındaki iktidar değişiminden

4 Michael Drompp, "The Yenisei Kyrgyz from Early Times to the Mongol Conquest", *Turks*, Volume 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, p. 481.

5 Azamat Temiekoulov, *Tribalism, Social Conflict, and State-Building in the Kyrgyz Republic*, Berliner Osturopa Institut, Berlin, 2004, p. 94.

6 Alisher Khamidov, "Kyrgyzstan's Unrest Linked to Clan Rivalries", *Eurasia Insight*, 05 June 2002.

7 *Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy"*, ICG, p. 6; Cornelius Graubner, *Kyrgyzstan: Mapping the Shadow State – The Informal Political Economy of Kyrgyzstan before the "Tulip Revolution"*, Field Research Report, Institute for East-European Studies, Berlin, 2005, p.12.

Kırgızistan'da dayanışma ağlarının kaynağı bölgesel kabile ittifaklarıdır. Ülkedeki başlıca kabile bölgeleri Talas, Sayaks, Çuy, Isıkgöl, Kemin, Narın ve diğer Güney - Doğu kabile gruplarıdır. Kırgız kabileleri Ong (sağ) ve Sol kanat olmak üzere iki büyük ittifaka bölünmüştür.

SDE Analiz

sonra yeni Cumhurbaşkanı Bakiyev bunu güneyli Cumhurbaşkanı – kuzeyli Başbakanı dönüştürdü. Kabile ilişkileri açısından değinilmesi gereken diğer bir konu ne güney ne de kuzey kabilelerin bir blok halinde hareket etmemeleridir. Her biri kendi içlerinde alt-yerel otorite alanlarına bölünmüş olduklarından ülkedeki siyasal rekabet ve ittifaklar değişken bir görünüm taşımaktadır. Bu da siyasal istikrarsızlığa zemin hazırlamaktadır. 2005 yılındaki iktidar değişimi kuzeyin iktidar monopolüne karşı, bazı kuzeyli liderlerin desteğini alan bir güneyli dalga olarak gelişme gösterdi. Buna karşılık kuzeyliler 2006 yılında bir dizi anayasa değişikliği ile sonuçlanan ve güneyli liderlerin başını çektiği Bakiyev karşıtı gösterilere açık destek verdiler.⁸ 2010 yılındaki iktidar değişimi ise bu kez kuzeyde Talas'ta başlayan gösterilerden sonra gerçekleşti ve ön planda kuzeyli politikacılar boy gösterdiler. Ülke bu gün iki bölgesel başkente sahiptir: kuzeyin başkenti Bişkek ve Güneyin başkenti Oş. Anayasanın 3 maddesi üniter bir sisteme sahip bulunan ülkedeki bu statüyü teyit etmektedir.

Kabile ilişkileri açısından değinilmesi gereken diğer bir konu ne güney ne de kuzey kabilelerin bir blok halinde hareket etmemeleridir. Her biri kendi içlerinde alt-yerel otorite alanlarına bölünmüş olduklarından ülkedeki siyasal rekabet ve ittifaklar değişken bir görünüm taşımaktadır.

Sovyet yönetimi, ülkede sonradan oluşacak siyasal rollerin şekillenmesinde de belirleyici rol oynadı. Göçebe Kırgızların yerleşik hayata geçirilmeleri onların kabile bağlılıkları paralelinde oluşturulan kolhozlara yerleştirilmeleri şeklinde gerçekleştirilmiştir.⁹ Ülke içinde bu günkü idari bölümler 1926 yılında yapılan düzenlemeyle hemen hemen aynıdır. Bu durum, kabile temelinde şekillenen geleneksel ilişkilerin yeni koşullar altında sürdürülebilmesine imkan tanımış ve yerel liderlik yapısının siyasal sistem içinde yer bulabilmesine yardımcı olmuştur. Bağımsızlıktan sonra, eski Komünist Partisi yönetici kadrolarının birer yerel siyasal otorite olarak ortaya çıkmalarının temel sebebi budur. Sovyet dönemi bir yandan ülkeyi çok etnili bir demografik yapıya büründürürken, kabile bağları üzerinde büyük bir dönüşüm yaşanmadan kuzey – güney farklılaşmasını da pekiştirmiştir.

Ekonomik Bağımlılık

Ülkedeki siyasal hayatın şekillenmesine etki eden diğer bir dinamik zayıf ve istikrarsız ekonomik yapıdır. Kırgız ekonomisi bağımsızlık öncesinde kapalı bir biçimde Sovyet sistemine bağımlı kılınmıştı. Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan'da olduğu gibi kolay paraya çevrilebilir stratejik enerji kaynaklarına sahip değildi. 1980'li yıllarda doğal kaynakların aşırı kullanımı ve petrol, maden ve bazı metallerin dış satım fiyatlarındaki düşme Sovyet ekonomisini olumsuz yönde etkilediğinde bu durum Kırgızistan'da sosyal çatışma doğuran bir ekonomik krize dönüştü.¹⁰ Ülkede siyasal hareketlilik, ekonomik durgunluğun doğurduğu kırsaldan kente göçün artması ile oluşan sosyal sorunlarla şekillendi. Sorun bu kişileri istihdam edecek ne bir iş, ne de yerleşebilecekleri konutların bulunmamasından doğdu. Sovyet sistemi-

SDE Analiz

8 *Kyrgyzstan on the Edge*, ICG, Bishkek/Brussels, 2006, p. 2-3.

9 Kathleen Collins, "Clans, Pacts, and Politics in Central Asia," *Journal of Democracy*, 13(3), p.144.

10 R. Mogilevsky – R. Hasanov, *Kyrgyz Republic*, GDN Explaining Growth Global Research Project Final Report, Bishkek 2002, p. 10.

nin bir alışkanlığı olarak, bu kişiler her gün artan oranda konut ve iş tahsisi talepleri ile yerel otoriteler üzerinde baskı oluşturdular. Ekonomik kriz ve bunun neden olduğu sosyal sorunlar ülkedeki çok etnili toplumsal yapı ile birlikte ele alındığında başka bir sorunu daha gündeme getirmekteydi. Genellikle teknik uzmanlık isteyen meslekler Rus, Ukraynalı ve Koreliler tarafından yerine getirilmekte, Kırgız nüfus ise ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktaydı. Dolayısıyla etnik farklılaşma paralel olarak kentli-kırsal; teknik-tarımsal ve bölgesel ayrımlara denk gelmektedir.¹¹ Etnik-mesleksi dağılım, bağımsızlıkla birlikte başlayacak bir Rus ve Avrupalı göçünün doğuracağı işgücü kaybından çok çabuk etkilenebilecek bir durumdaydı. 1989-1995 yılları arasında ülkeden ayrılanların oranı toplam nüfusun yüzde 13.1'ine karşılık gelmekteydi.¹² Sovyet sisteminden kalan ekonomik ağırlıklı bağımlılık sürerken, gereksinim duyulan finansmanın Batılı ülkelere karşılanması zorunluluğunun ortaya çıkardığı çarpıklık bağımsızlık sonrası Kırgızistan ekonomisinin belirleyici özelliği olmuştur. Ülkede yapısal anlamda hemen hiçbir ekonomik reformun yapılamamış olmasına rağmen, bağımsızlıktan hemen sonra ekonomide liberalleşme yönünde Batıya verilen ılımlı mesajların ve oluşturulmaya çalışılan Orta Asya'nın İsviçre'si imajının¹³ arka planında bu bağımlılık yatmaktadır.

Bağımsızlık Sürecinde Liderlik Sorunu

Genel bir değerlendirme olarak Orta Asya'da bağımsızlığa geçiş sürecindeki liderlik yapısı Komünist Parti nomenklaturası içinden yetişmiş, cumhuriyet düzeyinde yerel yönetim ağları ile çalışmaya alışmış kadrolara dayanmaktadır. Kazakistan'da Nazarbayev, Özbekistan'da Kerimov, Türkmenistan'da Niyazov bu özellikleri ile öne çıkan liderlerdir. Bunun bir sonucu olarak bu liderler, bağımsızlıktan hemen sonra gerek sosyal planda oluşan muhalefet hareketlerine karşı, gerekse Sovyetler Birliği döneminde şekillenen nomenklatura muhalefetine karşı parti mekanizmalarını, bürokrasiyi, güvenlik ve istihbarat örgütünü bir tasfiye aracı olarak kullanabilmişlerdir.¹⁴ Kırgızistan'da bağımsızlık aşamasında oluşan liderlik yapısı yukarıdaki genel görünüme bir karşıtlık oluşturmaktadır. Bağımsızlıktan hemen önce 1985 yılında Gorbaçov yönetimi ağırlıklı olarak iktidardaki Kuzeyli kadroları hedef alan ve yönetsel pozisyonlarda yüzde 80'e varan bir tasfiye sürecini başlatarak Komünist Parti içindeki dengeleri değiştirmişti. Görevden alınanların yerine güneyli bir mühendis Absamat Masaliev getirildi.¹⁵ Bu tasfiye dalgası kuzeyli grupların tepkisini çekerken, Masaliev'in Gorbaçov reformlarını uygula-

11 *Kyrgyz Republic: Recent Economic Developments*, IMF, Washington, 1998, p 100.

12 Rafis Abazov, "Economic Migration in Post-Soviet Central Asia: The Case of Kyrgyzstan", *Post-Communist Economies*, 11(2), pp. 237-238.

13 John Anderson, 'Island of Democracy? The Politics of Independence', in John Anderson (ed.), *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?*, Harwood Academic, Amsterdam, 1999, pp. 23-63.

14 Bkz. Haluk Alkan, "Seçkinler Rekabeti ve Otoriter Kurumsallaşma Arasında Kazakistan'da Siyasal Sistem", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 1-28.; Haluk Alkan, "Türkmenistan'da Siyasal Rejimin Geleceği: İç ve Dış Dinamikler Açısından Bir Değerlendirme", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 1(2), ss. 1-26.

15 Eugene Huskey, "The Rise of Contested Politics in Central Asia: Election in Kyrgyzstan", *Europe-Asia Studies*, 47 (5), 1995, p. 816.

Ülkede yapısal anlamda hemen hiçbir ekonomik reformun yapılamamış olmasına rağmen, bağımsızlıktan hemen sonra ekonomide liberalleşme yönünde Batıya verilen ılımlı mesajların ve oluşturulmaya çalışılan Orta Asya'nın İsviçre'si imajının arka planında bu bağımlılık yatmaktadır.

SDE Analiz

madaki isteksizliği Onun Moskova ile arasını açtı. Bağımsızlık sürecinde yaşanan siyasal krizin başlıca nedenleri tasfiye edilen kuzeylilerin tepkisi, ekonomik ve sosyal problemlerdeki artış, Moskova ile iyi anlaşamayan muhafazakar bir parti yönetimi ve reformcular arasındaki çekişmelerdir.

Ekim 1990'da Cumhuriyet'te reform isteğini öne çıkaran önergeye Yüksek Sovyet içinden 114 milletvekilinin destek vermesi bir Sovyet cumhuriyeti için alışıldık bir durum değildi.¹⁶ Moskova'nın isteği doğrultusunda gidilen başkanlık seçimleri on adaylı bir yarışa dönüştüğünde Komünist Parti içindeki ayrışmalar iyice su yüzüne çıkmıştır. Bu çözümsüzlük içinde bir kişinin adı öne çıkmaya başladı. 46 yaşında Bilimler Akademisi üyesi, fizik bilgini Askar Akayev. Akayev, Kemin doğumlu olduğundan son dönemde iktidardan dışlanmış kuzeyliler tarafından desteklenebilecek bir isimdi. Aynı zamanda Oş olayları nedeniyle Güneylilere soğuk duran ülkedeki Özbek azınlık için iyi bir adaydı. Son olarak Akayev'in başından beri Moskova'nın desteklediği bir isim olarak reformcu Komünist Partisi üyelerinin çoğunluğunun desteğini aldı.¹⁷ Sonuçta Askar Akayev 28 Ekim 1990'da Yüksek Sovyet tarafından Cumhurbaşkanı seçildi. Ancak Akayev'in konumu Orta Asya ülkeleri içinde farklı bir iktidar ilişkisini de ortaya çıkarmıştır. Akayev, yerel Komünist Parti kadroları içinde yetişmiş kişilerin çoğunlukta olduğu bir meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmişti. Başka bir ifade ile Akayev diğer Orta Asya liderlerinin aksine kendinden daha güçlü ve farklı ittifakların her zaman oluşabileceği, dengeleyici yetkilere sahip bir parlamentoya iktidarını paylaşmak zorundaydı. Bu gerçekte farklı yerel ilişki ağları ile şekillenmiş güç dengeleri içinde o dengelerin parçası olan bir siyasal liderlik yapısı ortaya çıkarıyordu.

Akayev, Kemin doğumlu olduğundan son dönemde iktidardan dışlanmış kuzeyliler tarafından desteklenebilecek bir isimdi. Aynı zamanda Oş olayları nedeniyle Güneylilere soğuk duran ülkedeki Özbek azınlık için iyi bir adaydı.

SDE Analiz

16 Tınçtkbek Çorotekin, "Kırgızistan Cumhuriyeti", *Genel Türk Tarihi*, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 263.

17 Doç.Dr. Anvar Mokeyev (Tarihçi, Türkiye ve İran Eski Büyükelçilik Müsteşarı), Kırgızistan'da gerilim doğduğunda Başkanlık için ilk teklifin Cengiz Aytmatov'a yapıldığını, ancak O'nun Gorbaçov ile görüşerek Akayev'in aday olmasını istediğini belirtmektedir. Görüşme, 08 Nisan 2003, Bişkek.

Siyasal Hayatın İşleyişi

Otoriter Merkezileşme – Yerel Direniş veya Cumhurbaşkanı-Parlamento Çatışması

Bağımsızlıktan sonra Kırgız siyasal hayatında belirleyici özellik yetkilerini artırma isteğindeki Cumhurbaşkanı ile parlamentoda üstlenmiş değişken ittifaklarla şekillenen yerel liderler arasında yaşanan krizlerdir. Cumhurbaşkanı Akayev ile parlamento arasındaki ilk çatışma 1994 yılında Akayev'in özelleştirme, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve Rus göçünü frenlemeye yönelik reformlarına parlamentonun direnmesiyle yaşanmıştır.¹⁸ Çatışma parlamentoda ülkedeki altın madenlerinin ve diğer sanayi tesislerinin özelleştirilmesi ve dış yatırımlar konularındaki yolsuzluk iddialarını incelemek üzere bir araştırma komisyonu kurulması ile doruğa tırmandı. Bu girişim üzerine Akayev yanlısı milletvekilleri 1993 Anayasası uyarınca meclisin kendini feshederek derhal seçimlere gitmesi gerektiği yönünde bir kampanya başlattılar ve parlamento çalışmalarını boykot ettiler. Bu sayede Akayev parlamentoyu feshederek seçimlerin yenilenmesine karar verebildi.¹⁹ Daha uysal bir parlamento bileşimi oluşturmak amacıyla yapılan 1995 seçimler istenilen sonucu vermediği gibi, yerel düzeyde kamu görevlileri ile işadamları ve kabile liderlerinden oluşan bir meclis birleşimini ortaya çıkardı.²⁰ 2000 yılındaki parlamento seçimleri de benzer bir biçimde sonuçlanmıştır.

2001 yılının ortalarında, 1998 yılında imza edildiği ileri sürülen bir ikili anlaşma ile ülkenin Çin sınırındaki ihtilafli sorunun Çin lehine çözümlen-

18 Paul Kolstoe, *Russians in the Former Soviet Republics*, Hurst & Company, London, pp. 237-238; Anna Matveeva, "Democratization, Legitimacy and Political Change in Central Asia", *International Affairs*, 75(1), p. 28.

19 Report on the Parliamentary Election in Kyrgyzstan, (<http://www.house.gov/csce/kyrgyzelrpt.html>)

20 Kırgızistan'da bağımsızlıktan günümüze yapılan Başkanlık ve Parlamento seçimleri uluslararası gözlemcilerce dürüst seçimler olarak değerlendirilmemiştir. Rick Fawn, "Battle over the Box: International Election Observation Missions, Political Competition and Retrenchment in the Post-Soviet Space", *International Affairs*, 82(6), 2006, p. 1136.

Bağımsızlıktan sonra Kırgız siyasal hayatında belirleyici özellik yetkilerini artırma isteğindeki Cumhurbaşkanı ile parlamentoda üstlenmiş değişken ittifaklarla şekillenen yerel liderler arasında yaşanan krizlerdir.

SDE Analiz

diğinin²¹ ortaya çıkması ve ardından bu kez dönemin Başbakanı Kurmanbek Bakiyev ve Özbekistan Başbakanı Ötkir Sultanov tarafından imza edilen bir momerandum ile Özbekistan'a ülke toprakları üzerinden bir geçiş koridoru verildiğinin ve bu şekilde güneydeki Aksu bölgesinin dört tarafından Özbek toprakları ile çevrelendiğinin ortaya çıkması Cumhurbaşkanı ile parlamento çatışmasını siyasal krize dönüştürmüştür.²² Aksu Bölgesi Milletvekili Avukat Azimbek Beknazarov, bu süreç içinde bölgedeki protesto gösterilerini örgütleyen bir isim olarak hükümete açıkça cephe aldı.²³ Ocak 2002'de, 1995 yılında Bölge Savcısı olarak görev yaptığı sırada bazı yolsuzluklara karıştığı iddiası ile tutuklandığında, Aksu'da taraftarları sokağa dökdüler. Polisin ateş açması üzerine 7 gösterici hayatını kaybetti, 61 gösterici yaralandı.²⁴ Bu olay 2005 yılında iktidar değişimi ile sonuçlanacak çatışmanın kıvılcımı olmuştur.

Bütün bu süreç, Kırgızistan'da diğer Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan'ın aksine Parlatentonun siyasal sistem içinde yürütmeye bağımlı bir alt idari birim olarak yapılandırılmadığını, Cumhurbaşkanının otoritesine sıkı sızıya bağılı bir hakim parti sistemi oluşturulmadığını, diğer ülkelerde otoriter rejimin önemli bir ajanı olan yerel otoritelerin bu ülkede merkezkaç muhalif unsurlar olarak öne çıktıklarını göstermektedir.

Zayıf İktidar Aygıtı – Zayıf Parti Sistemi

Kırgızistan'daki siyasal çatışmanın en önemli sonuçlarından biri merkezi yönetim otoritesinin zayıf patronaj bağları ile şekillenen siyasal ve idari kadrolarla çalışmak zorunda kalmasıdır. Merkezi yönetimde görev alan kişiler ulusal ya da uluslararası düzeyde Cumhurbaşkanından bağımsız olarak ilişkiler geliştirebilmekte ve iyi bir alternatif bulduklarında konumlarını hızla değiştirebilmektedirler. Bu gün ülkede öne çıkan birçok muhalif isim bir zamanlar Cumhurbaşkanlığı otoritesi ile yakın ilişkilere sahip olmuş, ona yakın yönetsel pozisyonları işgal etmiş kişilerdir. Örneğin 2005 yılındaki iktidar değişiminin liderlerinden Feliks Kulov, Akayev döneminde Ulusal Güvenlik Bakanlığı ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuş bir isimdir. 2010 yılında görevinden alınan Cumhurbaşkanı Bakiyev ise 2002 yılındaki Aksu olaylarına kadar Akayev'in Başbakanı idi. Yine 2010 yılında yaşanan iktidar değişiminin lideri olarak gösterilen Roza Otunbayeva, Akayev döneminde Dışişleri Bakanlığı, İngiltere ve ABD büyükelçiliği gibi görevlerde bulunmuş bir kişidir. Sosyal Demokrat Parti lideri Almazbek Atambaev gerek 2005 yılındaki olaylarda, gerekse 2006 yılında Bakiyev karşıtı gösterilerde bir muhalif lider olarak sivrilmiş, daha sonra 2007 yılında Başbakanlık

2010 yılında yaşanan iktidar değişiminin lideri olarak gösterilen Roza Otunbayeva, Akayev döneminde Dışişleri Bakanlığı, İngiltere ve ABD büyükelçiliği gibi görevlerde bulunmuş bir kişidir.

SDE Analiz

21 Bu antlaşma iki ülke sınır arasında bulunan 100 bin hektarlık Kırgızistan toprağının Çin'e verilmesini öngörüyordu. Bölgedeki sınır sorunları için bkz. Necati Polat, *Boundary Issues in Central Asia*, Transnational Publishers, New York, 2002.

22 *Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy"*, ICG, p. 18.

23 Scott Radnitz, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan", *Central Asian Survey*, 24(4), 2005, pp. 405-410.

24 Alisher Khamidov, "Kyrgyzstan: Organized Opposition and Civil Unrest", *Eurasia Insight*, 16 December 2002.

görevine kadar yükselebilmıştır. Atambaev 7 Nisan'daki gösteriler sırasında Bakiyev tarafından gözaltına alınan isimler arasındaydı. Başka bir ifade ile Kırgızistan'da ne iktidar ne de muhalefet kurumsal, oturmuş programlar etrafında mücadele eden örgüt veya kişilerden oluşmaktadır. Bu özellik iktidar yapısını zayıflattığı gibi kurumsal bir muhalefetin oluşmasını da engellemekte, olağandışı katılım yöntemlerini siyasal hayatta belirleyici kılmaktadır.

Kırgızistan bürokrasisi içinde Cumhurbaşkanı'nın kontrol edemediği hiziplerin varlığından söz edilmektedir. Batı yanlıları, Özbekistan ve Rusya'ya yakın hareket etme eğiliminde bulunan bürokratik grupların zaman zaman liderin otoritesine rağmen hareket edebildikleri belirtilmektedir.²⁵ Benzer ayrışma bürokratların kabile kökenlerine paralel olarak da sözkonusudur.²⁶ Buna paralel olarak siyasal ve idari rollerdeki dönüşüm oranı oldukça yüksektir. Akayev döneminde, onun doğrudan atamasına bağlı olarak çalışan bölge valilerinin ortalama çalışma süreleri 18 ayı geçmiyordu. Yine aynı dönemde, Cumhurbaşkanlığı koltuğunda herhangi bir değişiklik olamamasına rağmen, 10 yıllık süre içerisinde sekiz farklı hükümet ülke yönetiminde görev almıştır.²⁷ 2005 yılındaki iktidar değişiminden 2010 yılına kadar görev alan hükümet sayısı ise yedidir. Hızlı kadro rotasyonu, merkezde yönetici elitlerin kabile bağlarının, yerel bölgelerde ise etkin yerel otoritelerin siyasal süreç üzerinde etkili olmaları Kırgızistan'da zayıf bir kamu yönetimi örgütünün oluşmasına neden olmaktadır.

Diğer bir sonuç, bağımsızlıktan bu güne ulusal bir partileşmenin iktidar ve muhalefet kanadında gerçekleştirilememiş olmasıdır. Kırgızistan'da siyasal partiler, ulusal düzeyde örgütlü, yaygın bir üyelik yapısına sahip örgütlenmeler olmaktan çok, kişisel-bölgesel bağlarla şekillenmiş, örgütlenme kapasitesi zayıf yapılanmalardır. Partilerin çoğu, 3 veya 4 şubesi bulunan, kırsalda az sayıda üyeden oluşan hücre örgütlenmesi gibi etkinlik gösteren, seçmenle doğrudan ve yaygın ilişki kurmayan bir görünüm sergilemektedirler. Parti liderleri genelde eski bürokratik yapılanmadan veya KrKP sistemi içerisinde gelen ve kişisel özellikleri ile öne çıkan isimlerdir. Parti sayısı çoktur, ancak bunların içinde bir merkez örgütlenmesi dışında şubesi bulunmayan, hatta toplam üye sayısı 5-15'i geçmeyen birçok parti bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasal etkinlikler parti liderlerinin doğum yerlerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin Komünist Parti, lideri Masaliev'in doğum yeri, güneydeki Betken'de güçlü bir örgütlenmedir. Sosyal Demokrat Parti yine lideri Almazbek Atambaev'in doğum yeri Çuy eyaletinin Alamuddin bölgesinde etkindir. Buna karşılık bazı bölgelerde hiçbir siyasal partinin şubesi veya etkinliği bulunmamaktadır.

25 *Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy"*, ICG Report, Brussels, 2001, p. 7; Zamira Sidikova, "Uzur-pastiya Vlasti", *Za Kulisami Demokratii Lo-Kırgızski*, Res Publika, Bişkek, 1997, pp. 127-130.

26 Kathleen Collins, 2002, pp. 137-152.

27 Çorotekin, s. 267.

***Atambaev
7 Nisan'daki
gösteriler
sırasında Bakiyev
tarafından
gözaltına
alınan isimler
arasındaydı.
Başka bir ifade
ile Kırgızistan'da
ne iktidar ne
de muhalefet
kurumsal, oturmuş
programlar
etrafında
mücadele
eden örgüt
veya kişilerden
oluşmaktadır.***

SDE Analiz

Bakiyev ulusal bir lider olmaktan çok Celalabad'lı olması ile bilinmektedir.²⁸ Bu yapının en önemli sonucu meclis seçimlerinde partilerin etkinliğinin oldukça zayıf kalmasıdır.²⁹ 1995 Meclis seçimlerinde parti listelerinden gelen ve partilerin bölgelerden gösterdikleri adaylar, 900 adayın yalnızca 161'ini oluşturmaktaydı.³⁰ 2000 seçimlerinde ise Mecliste, partilerden gelen milletvekillerinin oranı yüzde 30'u ancak bulabiliyordu; 105 sandalyeden yalnızca 32'si partilerden gelmekteydi.³¹ Bu 32 kişinin 15'i parti listelerine ayrıldığı için bölgelerden gelen partili milletvekili sayısı yalnızca 17 kişidir. Bu yapı, etkili, ulusal programa sahip siyasal partilerin oluşmasını önlediği gibi, Cumhurbaşkanının kendine bağlı bir hakim parti sistemini kurumsallaştırmasını da engellemektedir. Bu durum ülkedeki siyasal hayatı istikrarsız kılmaktadır. Kısa süreli ittifaklar, muhalefet ile iktidar arasında ani saf değiştirmeler ülkede siyasal kurumsallaşmayı mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla diğer bölge ülkelerinden farklı olarak, Cumhurbaşkanı ulusal bir parlamento bileşimi oluşturmakta zorlanmakta, buna karşılık muhalefet günü birlik ittifaklarla şekillenen dağınık ve değişken bir yapıya sahip bulunmaktadır.

Zayıf İktidar – Yerel Liderler Çatışması Baskısı Altında Anayasal Süreç

1994 yılında 350 üyeli tek meclisli sistemden, 105 üyeli iki kamaralı yasama sistemine geçildi. Cumhurbaşkanına doğrudan referandum yolu ile anayasa değişiklikleri yapabilme yetkisi tanındı. 1996 yılında yasamanın anayasa değişiklik teklifi sunma yetkisi zorlaştırıldı.

Yukarıdaki arka planda ülkedeki tüm siyasal krizler bir anayasal soruna dönüşmekte, siyasal kurumlar işletilmediğinden anayasa değişiklikleri krizleri aşmakta bir araç olarak kullanılmaktadır. Kırgızistan anayasası 1994'ten başlayarak, 2007 sonuna kadar sekiz değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin biri dışında diğerleri Cumhurbaşkanının tek taraflı referandum kararları ile gerçekleştirilmiştir. 1994'den 2003 değişikliklerine kadar yapılan dört değişikliğin temel özelliği parlamentonun Cumhurbaşkanı tarafından bypass edilerek yürütmenin güçlendirilmesine dönük olmasıdır.

1994 yılında 350 üyeli tek meclisli sistemden, 105 üyeli iki kamaralı yasama sistemine geçildi. Cumhurbaşkanına doğrudan referandum yolu ile anayasa değişiklikleri yapabilme yetkisi tanındı. 1996 yılında yasamanın anayasa değişiklik teklifi sunma yetkisi zorlaştırıldı. Cumhurbaşkanına yüksek yargı organlarının üyeleri dışındaki tüm yargıç ve savcılar doğrudan atama yetkisi verildi. 1998 yılında meclislerin üye sayıları yeniden değiştirildi. Yasamanın bütçe üzerindeki yetkileri kısıtlandı ve milletvekilliği dokunulmazlığı daraltıldı. Parlamento tarafından onay verilmeyen özel mülkiyet ve özelleştirme ile ilgili konularda yürütmenin elini güçlendiren bazı değişiklikler yapıldı. 2002 yılında ise diğer bir tartışmalı konu olan Rus dilinin statüsü yine bir anayasa değişikliği ile aşıldı. Rusça ülkede resmi dil olarak kabul edildi.

SDE Analiz

28 *Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy"*, ICG, p. 19.

29 John T. Ishiyama & Ryan Kennedy, "Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan", *Europe-Asia Studies*, 53(8), 2001, pp. 1184-1185.

30 Report on the Parliamentary Election in Kyrgyzstan, (<http://www.house.gov/csce/kyrgyzelrpt.html>)

31 *Kyrgyz Republic Parliamentary Election Final Report*, OSCE, Warsaw, 2000, p. 22.

2003 değişiklikleri ise, parlamento ile Cumhurbaşkanı arasında gerilimin zirveye çıktığı ve yukarıda değinilen 2002 yılındaki sınır sorunları ile ilgili krizin ardından geldi. Muhalefetin kitle gösterileri karşısında Akayev, Bakiyev'i görevden almak zorunda kaldı ve parlamentonun 1994 yılından beri kaybettiği birçok yetkiyi tekrar yasama organına verdi. Cumhurbaşkanı'nın yürütme ve yargı organları üzerindeki geniş atama yetkileri kısıtlandı. Ancak bu düzenlemeler, anayasanın 53. maddesinde Cumhurbaşkanı ve ailesine geniş dokunulmazlıklar tanınması koşulu ile gerçekleştirilebildi. Düzenlemeye göre eski cumhurbaşkanları, görev süreleri içinde yaptıkları uygulama ve işlemlerle ilgili olarak tutuklanamayacaklar, gözaltına alınamayacaklar herhangi bir sorgulama ve araştırmanın konusu yapılamayacaklardı. Dokunulmazlık eski cumhurbaşkanlarının konutları, büroları, kullandığı taşıtları, haberleşme araçlarını, arşiv ve belgelerini, bağajlarını ve günlük haberleşmesini de kapsamaktaydı. Ayrıca aynı dokunulmazlık haklarından, Cumhurbaşkanı'nın eşi, çocukları ve ailesinin diğer üyeleri de yararlanmaktaydı. Yine bu değişikliklerle Kırgızistan Parlamentosu - Jogorku Keneş tek kamaralı 75 üyeli küçük bir yasama organına dönüştürüldü ve tüm üyelerinin dar bölge çoğunluk sistemi ile seçilmeleri esası benimsendi.

Genel olarak 2003 değişikliklerinin Kırgızistan'da, diğer Orta Asya ülkelerinin aksine, parlamento'nun yürütme karşısında uysal bir işleyişe kavuşturulamamış olmasının bir yansıması olduğu belirtilebilir. Akayev kendisi ve ailesine geniş bir dokunulmazlık tanınması karşılığında 1995 öncesine dönüşmesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ancak Kırgızistan'da bu uzlaşmanın kalıcı olup olmayacağı konusunda daha ilk günden tartışmalar başlamış, değişikliklerden sonra siyasal hayat, Akayev'in sözünde durup durmayacağı üzerinde kilitlenmiştir. Ülkedeki her siyasal gelişme bu açıdan değerlendirilmiş ve Mart 2005 tarihli olaylara kadar siyaset, bir gerilim çizgisinde kalmıştır. Kairan El partisi Başkanı ve Akayev'in iktidardan düşürülmesi ile sonuçlanacak olaylar zincirini başlatan liderlerden Milletvekili Dooronbek Sadırbaev anayasa değişikliklerinin sonrasında, Akayev'in Anayasa'da kendine tanınan dokunulmazlığa güvenip 2005'te görevden ayrılacağını beklemenin bir hayal olacağını, yolsuzluklarla ilgili önemli sıkıntılar yaşayabileceğini, bu nedenle Akayev'in, Anayasa değişikliği dahil bazı yöntemlere başvurarak görevde kalmayı deneyeceğini ileri sürmekteydi.³² Nitekim seçimlerde Akayev'in kızı Bermet ve oğlu Aydar ile iki baldızı, Cumhurbaşkanlığı sekreterinin ve başbakanın çocukları milletvekili seçimlerine adaylıklarını koyduklarında tartışmalar yeniden başladı.³³ Bu arada kendilerine "Halkla Birlikte, Halk İçin" adını veren bir grup, Akayev'in görev süresinin uzatılması yönünde referanduma gidilmesi isteğiyle bir imza kampanyası başlattı.³⁴ 2005 yılı parlamento seçimlerin-

Genel olarak 2003 değişikliklerinin Kırgızistan'da, diğer Orta Asya ülkelerinin aksine, parlamento'nun yürütme karşısında uysal bir işleyişe kavuşturulamamış olmasının bir yansıması olduğu belirtilebilir.

SDE Analiz

32 Dooronbek Sadırbaev, Görüşme, 10 Nisan 2003, Bişkek.

33 Gulnoza Saidazimova, "Kyrgyzstan: Fragmented Opposition Up Against Entrenched Interests", 06 January 2005; Andrei Gordeyev, "Kyrgyzstan Protests: Rehearsal For Revolution?", Eurasia Insight, 13 January 2005.

34 "Kyrgyz Deputies Call for Early Presidential Vote", 10 March 2005.

de ilk turda büyük bir başarı elde eden muhalif adaylar ikinci tur oylamalarında yalnızca 6 milletvekiliği elde edince kriz tam anlamıyla bir çatışmaya dönüşecektir.³⁵ Azimbek Beknazarov, Ömürbek Tekebayev, Cıpar Çekşeyev Topçubek Turganaliyev, Melis Eşimkanov, Dooronbek Sadırbayev gibi geleneksel olarak muhalefetin saflarında yer almış liderlerin yanı sıra, Akayev'in başbakanı ve Aksu olaylarının sorulduğu olarak gösterilen Kurmanbek Bakiyev, yine Akayev döneminde önemli görevlerde bulunmuş Otunbayeva, Akayev karşıtlarının saflarına geçmişti. Bu çerçevede Kırgızistan'da lale devrimi patronaj ağları ile birbirlerine bağlı kabilelerin ve yerel liderlerin bir girişimiydi. Hatta, bu gruplar içinde bizzat Akayev'in yönetimi sırasında güçlenmiş çevreler de bulunmaktaydı. Bu nedenle "lale devrimi", Kırgızistan'da ideolojik veya stratejik bir değişimden çok rollerin değişimi anlamına gelmektedir.³⁶

Kırgızistan'daki iktidar değişiminin, siyasal rejim dinamikleri ışığında ele alındığında, ülke yönetiminde merkezi bir denetim ağı oluşturma isteğinde olan iktidar ile merkezkaç güçler arasındaki gerilimin bir sonucu olduğu belirtilebilir. 2005 yılındaki iktidar değişiminin sonucu da siyasal merkezin kaybolması, iktidar ağının iyice parçalanmasıdır. Kırgızistan'ın yakın geleceğinde de temel sorunun merkezin yeniden oluşturulması çabası ile merkezkaç güçler arasında yaşanan gerilim etrafında şekilleneceğini buna ekleyebiliriz.

Kırgızistan'daki iktidar değişiminin, siyasal rejim dinamikleri ışığında ele alındığında, ülke yönetiminde merkezi bir denetim ağı oluşturma isteğinde olan iktidar ile merkezkaç güçler arasındaki gerilimin bir sonucu olduğu belirtilebilir.

SDE Analiz

35 "No Surprises During Second Round Of Kyrgyzstan's Parliamentary Elections", *Eurasia Insight*, 14 March 2005.
36 Scott Radnitz, "What Really Happened in Kyrgyzstan?", *Journal of Democracy*, 17(2), 2006, p.133; Rafis Abazov, "The Parliamentary Election in Kyrgyzstan, February/March 2005", *Electoral Studies*, 26 (7), 2007, p.533.

2005 Lale Devrimi Sonrası Yaşanan Siyasal Gelişmeler

Bakiyev – Parlamento Çatışması

İktidar değişiminden sonra yaşananlar Kırgızistan'daki bu siyasal arka plan çerçevesinde şekillenmiştir. Önce, Akayev yönetiminin devrilmesinden iki gün önce yeni meclise Merkez Seçim Komisyonu (MSK) tarafından verilen onay, Kırgızistan Yüksek Mahkemesi tarafından seçim usulsüzlükleri ile ilgili yapılan itirazlar gerekçe gösterilerek geçersiz sayıldı. Bu karar eski meclisin görevine devam edeceği anlamına gelmekteydi. Eski Meclis karardan sonra toplanarak Kurmanbek Bakiyev'i geçici başbakan olarak atadı. Bundan iki gün sonra da MSK itirazları sonuçlandırarak seçimler sonucunda oluşan meclise tekrar onay verdi. Yeni Meclis ilk toplantısında Bakiyev'in kabinesini onaylayarak Kırgızistan'daki yeni dönemi başlatmış oldu. Ortaya çıkan tablo son derece ilginçtir. Üzerinde fırtınalar kopan meclis seçimleri ile oluşan parlamento on kadar değişiklikle yeni dönemde görevine devam edecekti. Üstelik Akayev yanlısı denilen meclis üyeleri yeni koşullara hemen uyum sağlamışlar, Bakiyev hükümetine onay vermişlerdir. Aynı uyumu Bakiyev'in meclise sunduğu kabine bileşiminde de görmek mümkündür. Kabinede, iktidar değişimi sürecinde rol oynayan liderler arasında bakanlıkların dağıtıldığı, aynı zamanda Akayev ailesine yakın olarak bilinen kişilerin ve bazı eski bakanların konumlarını korudukları görülmektedir.³⁷ İktidar değişiminin iki lideri Beknazarov Başsavcı, Tekebayev ise Meclis Başkanı olarak görev yapacaklardı. Böylece ortaya daha düne kadar devrik Akayev'in başbakanının Cumhurbaşkanlığı makamına oturduğu, eski Cumhurbaşkanı'nın yakın isimlerin, devrim liderleri ile birlikte görev yapacakları bir kabinenin oluş-

Üzerinde fırtınalar kopan meclis seçimleri ile oluşan parlamento on kadar değişiklikle yeni dönemde görevine devam edecekti. Üstelik Akayev yanlısı denilen meclis üyeleri yeni koşullara hemen uyum sağlamışlardır.

37 İktidar değişiminde aktif olarak görev yapan Sıdıkov Cumhurbaşkanı Sekreteri, Otunbayeva Dışişleri Bakanı, Usenov Başbakan Yardımcısı olarak kabinede yer alırken, Miktibek Abduldıyev'e İçişleri Bakanı, Destan Sarıgül'ü a Hükümet Sekreteri olarak kabinede görev verilmiştir. Akayev'e yakın bir isim olarak bilinen Bişkek Belediye Başkanı Medetbek Kerimkulov ise yeni kabinede Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmiştir. *Kırgızistan: After the Revolution*, ICG, p. 7-8; Tudoroiu bu hükümet yapısının Akayev dönemine göre daha zayıf olduğunu belirtmektedir. Theodor Tudoroiu, "Rose, Orange, and Tulip: The Failed Post-Soviet Revolutions", *Communist and Post-Communist Studies*, 40, 2007, p. 335.

SDE Analiz

turulduğu, Akayev'in oğlu Aydar'ın milletvekili olarak görev yaptığı bir yasa bileşimi ile "yeni" bir dönem başlamış oluyordu.³⁸ İktidar değişiminin Kırgızistan'da siyasal hayatın işleyişi üzerinde kalıcı bir dönüşümü doğurmadığı, kısa süre içerisinde bildik Cumhurbaşkanı – parlamento çatışmalarının baş göstermesiyle anlaşılacaktır.

Yeni Cumhurbaşkanı ile meclis arasındaki ilk anlaşmazlık, Hükümetin, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 26 Haziran'da yapılması önerisine Meclisin karşı çıkması ile geldi. Tekebayer, Akayev resmen istifa etmeden yapılacak seçimlerin meşru olmayacağı gerekçesiyle bu öneriyi reddettiklerini açıkladı.³⁹ Dört gün sonra Akayev, kendisine bazı güvenceler veren meclis kararlarından sonra, Kırgızistan Cumhurbaşkanlığından istifa ettiğini resmen açıkladı. Meclis de cumhurbaşkanlığı seçim tarihini 10 Temmuz 2005 olarak ilan etti. Bu arada Kırgızistan Yüksek Mahkemesi verdiği bir karar ile Kulov hakkındaki önceden verilmiş hüküm cezasını geçersiz kıldı.⁴⁰ 12 Mayıs'ta Bakiyev ve Kulov aralarında yaptıkları anlaşmayı kamuoyuna açıkladılar. Buna göre, Kulov, Bakiyev'i Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde destekleyecek, Bakiyev'in seçimleri kazanması durumunda da, başbakanlık görevine getirilecekti.⁴¹ Nitekim Bakiyev Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Kulov'u başbakanlığa atayacaktır. Bu şekilde iktidar değişiminden önceki dengeler bu sefer roller değiştirilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Temmuz 2005 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine beklendiği gibi, Bakiyev Cumhurbaşkanı seçildi. Seçimler, yürürlükte olan yasal düzenlemelere göre yapıldı, hatta seçimin yönetiminden sorumlu Merkez Seçim Komisyonu Başkanı bile Akayev tarafından atanmış olan Tuygunali Abdraimov'du.⁴²

Suikastlar genellikle milletvekillerine yönelik olarak gerçekleştirildi ve iktidar değişikliğinden önceki siyasi ve ekonomik çekişmelerden kaynaklanmaktaydı.

İkinci çatışma, ülkeyi sarsan çok sayıda suikast ve suikast girişiminin gölgesinde şekillenmiştir. Suikastlar genellikle milletvekillerine yönelik olarak gerçekleştirildi ve iktidar değişikliğinden önceki siyasi ve ekonomik çekişmelerden kaynaklanmaktaydı. Haziran 2005'te devrik lider Akayev'e yakınlığı ile bilinen milletvekili Cırgalbek Surabaldiev, Ekim 2005'te iktidar değişiminin finansörü olarak bilinen güneyli işadamı ve milletvekili Avukat Bayaman Erkinbayev, Ekim 2005'te ise Başbakan Kulov'a rakip bir isim olarak bilinen Milletvekili Tınıçbek Ahmetbayev suikast dalgasının kurbanı olan ilk isimlerdi. Nisan 2006'da bu kez Başbakan'a yakın bir isim olan Demokrasi ve Sivil Toplum Koalisyonu Başkanı Adil Baysalov uğradığı silahlı saldırı sonucu ağır yaralandı. Mayıs 2006'da ise daha önce öldürülen Tınıçbek Ahmetbayev'in kardeşi Rusbek Ahmetbayev, Bişkek yakınlarında uğradığı

38 *Kyrgyzstan: A Faltering State*, ICG, p. 4.

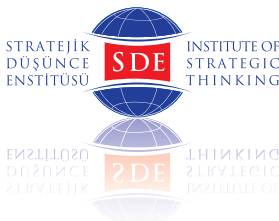
39 Gulnoza Saidzimova, "Kyrgyzstan: Parliament Accepts President's Resignation", 12 April 2005.

40 Kulov 2000 Parlamento seçimleri öncesinde Kulov hakkında bakanlığı döneminde bazı yolsuzluklar yaptığı gerekçesiyle 16 yıl hapis cezasına çarptırılmış, bu ceza daha sonra 6 yıla indirilmiştir *Kyrgyz Republic Presidential Elections Final Report*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2000, p. 3; Kulov olaylar sırasında hapisanede bulunuyordu.

41 "Kyrgyzstan's Presidential Election: Will It Give Bakiyev A Mandate That Promotes Stabilization?", *Eurasia Insight* 07 July 2005.

42 *Kyrgyz Republic: Presidential Election 10 July 2005*, OSCE/ODIHR Final Report, Warsaw 2005, p. 5.

SDE Analiz

ğı suikast sonucunda öldürüldü.⁴³ Bu suikast dalgası önce Hükümetin bazı üyeleri ile parlamento, daha sonra doğrudan yeni Cumhurbaşkanı ile parlamento arasında bir gerilim ve çatışmanın yaşanmasına neden olacaktır. Öncelikle Bakiyev, Surabaldiev ve Erkinbayev suikastlarını gerekçe göstererek Başsavcı Beknazarov'u görevden aldı. Böylece devrimden sonra, oluşan yeni iktidar yapısı içinden ilk kopan isim, Aksu olayları nedeniyle Bakiyev ile anlaşamayan Beknazarov oldu.

27 Ekim'de Meclis, Bakiyev'in kabinesi hakkında yeniden güven oylamasına gitme kararı aldı ve aralarında Dışişleri Bakanı Otunbayeva'nın da bulunduğu üç bakana güvenoyu vermedi. Otunbayeva, sonuçları iptal edilen bir seçim bölgesinde yapılan seçimlerde adaylığını koyduysa da, milletvekilli seçilemedi.⁴⁴ Bu şekilde Otunbayeva, Beknazarov'dan sonra yeni iktidardan kopan ikinci isim oldu.

Ocak 2006'da tarihinde parlamentonun bazı yetkilileri ülkede yaşanan suikastların aydınlatılması konusunda yeterli çabayı göstermedikleri gerekçeyle, istifaya davet eden bir karar alması gerilimi Cumhurbaşkanı ile parlamento arasındaki bir çatışmaya dönüştürecektir. 3 Şubatta Mecliste sürpriz bir konuşma yapan Bakiyev milletvekillerini özel çıkarlarının peşinde koşmakla suçladı ve artık legal ve illegal faaliyetlerine son vererek ülkenin gereksinim duyduğu yasaları çıkarmaya davet etti.⁴⁵ Meclis Başkanı Tekebaev ve Eshimkanov, Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşmayı eleştirdiler. Özellikle Tekebaev'in, Bakiyev'e yönelik sert sözleri tartışmanın büyümesine neden oldu. Tekebaev 10 Şubatta Meclis Başkanlığı görevinden istifa ettiğini açıkladı.⁴⁶ Bu son olayla iktidar değişimin diğer bir etkili ismi Tekebaev de konumunu kaybetmiş oldu.

28 Nisan'da parlamento bu kez, Başbakan Kulov dışındaki tüm bakanların çalışmaları hakkında yetersizlik kararı vererek gerilimi bir hükümet krizine dönüştürdü. 18 Bakan 2 Mayıs 2006 tarihinde istifalarını Cumhurbaşkanı Bakiyev'e sundu. Bakiyev istifaları kabul etmeyip hükümeti görevde tutmaya çalıştıysa da muhalefetin 29 Nisan'da Bişkek'te on binin üzerinde kişinin katılımıyla büyük bir protesto gösterisi düzenlemesi üzerine geri adım atmak zorunda kaldı. Kırgızistan'da bu sayıda bir kalabalığın "devrim" yapabildiği düşünüldüğünde, gösterilerin Bakiyev ve çevresinde tedirginlik doğuracağını tahmin etmek güç değildir.

Ekim 2006'da ülkedeki gerilim başkanlık rejiminin güçlendirilmesine dönük

43 Süreç için bkz. Haluk Alkan, "Post-Soviet politics in Kyrgyzstan: Between centralism and localism?", Contemporary Politics, 15/3, 2009, pp.365-367.

44 *Kyrgyzstan: A Faltering State*, ICG, p. 12.

45 Bu konuşmalardaki vurgular ve dile getirilen taleplerin, önceki dönemde Akayev'in Meclise yönelik eleştirilerine oldukça benzediği görülmektedir.

46 Bruce Pannier, "Kyrgyzstan: Presiden Warns Parliament over 'Course of Confrontation' ", 04 February 2006; "Kyrgyz Parliament Fails to Elect New Speaker", *RIA Novosti*, 28 February 2006; "Kyrgyzstan's Parliament Elect New Speaker", *Eurasia Insight*, 02 March 2006.

Meclis Başkanı Tekebaev ve Eshimkanov, Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşmayı eleştirdiler. Özellikle Tekebaev'in, Bakiyev'e yönelik sert sözleri tartışmanın büyümesine neden oldu.

SDE Analiz

reformları öne çıkaran Cumhurbaşkanı ile parlamentonun yetkilerinin artırılmasını talep eden muhalefet arasında açık bir çatışmaya dönüştü. Başka bir ifade ile otoriter bir merkezleşme çabası içindeki Cumhurbaşkanı ile yerel liderlerin direnişi, tıpkı Akayev döneminde olduğu gibi, yeni dönemde de siyasal hayata rengini vermiştir. Yine beklenileceği gibi gerilim kısa zamanda anayasal bir tartışmaya dönüşecektir. Muhalefet ünlü Ala Too meydanında bu kez doğrudan Bakiyev'in istifasını isteyen gösteriler başlatıldı. Gösterilere Beknazarov, Tekebayev, Eshimkanov, gibi, 2005 yılındaki iktidar değişiminin ön saflarında yer alan kişiler liderlik etmekteydi. Ayrıca Almazbek Atambayev, Omurbek Babanov ve Temir Sarnev gibi kuzeyli işadamları gösterilere finansal destek vermekteydiler. Sonuçta Cumhurbaşkanı ile muhalefet arasında parlamentonun yetkilerini artıran bir dizi anayasa değişikliği üzerinde anlaşarak kriz yatıştırıldı.⁴⁷

Bakiyev'in Çözümü?

Görüldüğü gibi 2005 yılındaki iktidar değişimi ülkedeki siyasal rejimin işleyişi üzerinde somut bir değişim getirmemiş, rollerin değişimi dışında istikrarsızlığın çözümüne hizmet etmemiştir. 2006 yılındaki çatışma sonrasında yaşanan bir dizi gelişme Cumhurbaşkanı Bakiyev'in ülkedeki siyasal sistemin işleyişi üzerinde köklü bir değişim yapma isteğini gözler önüne sermiştir. Bu değişim, temelde Kırgızistan'a özgü bir çözüm değildi. Bakiyev'in çabası, Azerbaycan, özellikle Kazakistan deneyiminden hareketle, ülkede kurulacak ulusal düzeyde örgütlü bir devlet partisi, elemeci ve hileli bir seçim sistemiyle şekillendirilen uysal bir parlamentonun başlıca aktörlerini oluşturduğu bir vitrin demokrasisinin yapılandırılmasını amaçlamaktaydı. Azerbaycan ve Kazakistan'da bu yapılanma sosyo-ekonomik değişimden kaynaklanan muhalif hareketlerden özerk bir biçimde iktidar monopolünün sürdürülmesine hizmet etmektedir. Bakiyev büyük bir olasılıkla Kazakistan'da Nazarbayev'in hakemliğinde oluşturulan otoriter başkanlık rejimin unsurlarını Kırgızistan'a transfer ederek, parlamentonun muhalefetin üstlendiği bir kurum olmasını engellemeyi, muhalefeti büsbütün sokağa iterek gerekirse zor yolu ile zayıflatmayı hedeflemiştir.

Bu girişimin ilk adımı 19 Aralık 2006'da Başbakan Kulov'un istifasını Bakiyev'e sunması ile atıldı. 2006 yılında yapılan Anayasa değişikliklerine göre hükümet parlamentodaki çoğunluk partisi tarafından kurulacaktı. Oysa parlamentoda bir çoğunluk partisi, daha doğrusu partiler arasında paylaşılmış bir dağılım sözkonusu değildi. 2003 yılındaki anayasa değişikliklerine göre parlamentonun bütün üyeleri bireysel adaylık yöntemiyle dar bölge çoğunluk sistemi ile seçilmiş bağımsız aday statüsündeydiler. Dolayısıyla, hükümetin kurulabilmesi için bir erken seçim zorunluluğu gündeme geldi.⁴⁸ Parlamentoda bu konuda tartışmalar sürerken, Bakiyev kendi yan-

Muhalefet ünlü Ala Too meydanında bu kez doğrudan Bakiyev'in istifasını isteyen gösteriler başlattı. Gösterilere Beknazarov, Tekebayev, Eshimkanov, gibi, 2005 yılındaki iktidar değişiminin ön saflarında yer alan kişiler liderlik etmekteydi.

SDE Analiz

47 Daniel Serchen, "Kyrgyzstan: Anti-Administration Protest Turns Violent", *Eurasia Insight*, 07 November 2006.

48 Bruce Pannier, "Kyrgyz Government Resigns", RFE/RL, 19 December 2006.

lısı bir grup milletvekili aracılığı bir dizi anayasa değişiklik teklifini gündeme taşıdı. Bu teklif parlamento üzerinde ikinci bir baskının doğmasına neden oldu. Hükümetin oluşturulamadığı böyle bir ortamda, değişiklik tekliflerinin reddedilmesi durumunda Cumhurbaşkanı Anayasanın 63. maddesine dayanarak Meclisi fesih kararı alabilirdi. Meclis bu ortamda değişiklik teklifini kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu değişikliklerle Kasım ayında parlamentoter yetkileri güçlendiren düzenlemeler geri alınarak, Cumhurbaşkanı'nın yetkileri tekrar güçlendirilmiştir.⁴⁹

Bakiyev'in parlamentoya yönelik atağı bununla kalmayacaktır. Anayasa değişiklikleri kabul edildikten hemen sonra Cumhurbaşkanı, eski başbakan Kulov'u iki kez üst üste parlamentoya başbakanlık için önerdi ve beklenileceği gibi her ikisinde de ret cevabı aldı. Kırgızistan Anayasasına göre Cumhurbaşkanı'nın önerdiği başbakan adayına parlamento üç kez red cevabı verdiği takdirde, cumhurbaşkanının parlamentoyu fesih yetkisi doğmaktadır (63. md.). Dolayısıyla Bakiyev üçüncü defa Kulov'un adını öne çıkararak parlamentoyu yeniden fesih tehdidi altına almış oldu. Kamuoyu bu tartışma üzerinde yoğunlaşmışken, Bakiyev beklenmedik bir adım atarak Kulov'u üçüncü kez önermeyerek, onun yerine ılımlı bir Kuzeyli olan Azim Isabekov'u başbakan olarak parlamentonun onayına sundu. Parlamento da Isabekov kabinesine hemen onay verdi.⁵⁰ Bu şekilde Bakiyev bir yandan parlamentodaki muhalefeti zayıflatırken, öte yandan 2005 yılından beri süregelen Kulov ile iğreti ittifaka da son vermiş oldu. Kulov'un gelişmelerden sonra Bakiyev'i sözünde durmamakla suçlaması, süreçle ilgili olarak Bakiyev ile Kulov arasında bir ön uzlaşmanın olduğunu göstermektedir.⁵¹ Yeni hükümetin güvenoyu almasından kısa bir süre sonra Kulov muhalefetin safalarına katıldığını açıkladı. İlginç olan daha düne kadar Kulov karşıtı Tekebaev gibi isimlerin onun basın toplantısına katılarak destek vermeleriydi.⁵² Başka bir ifade ile 2005 yılındakine benzer şekilde dün düşman olanlar bugün aynı safta birleşiyorlardı.

Eylül 2007'de Anayasa Mahkemesi 2006 yılında gerçekleştirilen iki anayasa değişikliğini de usul açısından anayasaya aykırı bularak iptal etti. Bu karara hazırlıklı olan Bakiyev, karardan bir gün sonra yeni bir anayasa paketini 21 Ekim'de yapılacak bir referandumla halka götüreceğini açıkladı. Bakiyev Kırgız siyasal hayatı için bildik bir yöntemle, tek taraflı anayasa değişikliği referandumuna giderek krizi aşmaya çalışacaktı. Gelişmeler, Bakiyev'in anayasa değişikliklerinin ötesinde daha kapsamlı bir değişimi amaçladığını gösterecektir.

49 Daniel Sershen, "Kyrgyzstan's Politicians Pick Up in 2007 Where They Left Off Last Year", *Eurasia Insight*, 11 January 2007.

50 Nurshat Ababakirov, "The Story Goes on: Kyrgyz Tandem Break sup, Kulov Out of Power", *Central Asia - Caucasus Analyst*, 9(3), 2007, pp. 13-14.

51 Daniel Sershen, "Kyrgyzstan: Parliament Confirms A New Prime Minister", *Eurasia Insight*, 29 January 2007.

52 Daniel Sershen, "Kyrgyzstan: Former Prime Minister Joins Opposition, Heightened Political Tension Likely", *Eurasia Insight*, 14 February 2007.

Bakiyev Kırgız siyasal hayatı için bildik bir yöntemle, tek taraflı anayasa değişikliği referandumuna giderek krizi aşmaya çalışacaktı. Gelişmeler, Bakiyev'in anayasa değişikliklerinin ötesinde daha kapsamlı bir değişimi amaçladığını gösterecektir.

SDE Analiz

21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile yeni anayasa, resmi açıklamaya göre, yüzde 82 katılım oranı ve yüzde 76 evet oyu ile kabul edilmiştir. Bu anayasa Kırgızistan'da siyasal hayatın işleyişinde önemli değişiklikler yapılmasına dönük girişimin ilk adımını oluşturmaktadır. Yeni anayasa ile cumhurbaşkanının seçimi ve statüsünde herhangi bir değişikliğe gidilmezken, bakanlar kurulunun oluşturulması ve parlamentonun yetkilerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle yürütme otoritesi içinde başbakan ve bakanlar kurulu daha özerk ve parlamentoya karşı sorumluluk taşıyan bir statüye kavuşturuldu. Yine anayasada bakanlar kurulunun oluşturulmasında parlamento öncelik veren bir düzenleme getirildi. Buna göre, eğer bir parti seçimler sonucunda parlamento içinde salt çoğunluğa ulaşırsa, bu parti başbakanlığa isim önerme yetkisine öncelikle sahip olacaktır. Cumhurbaşkanı çoğunluk partisi tarafından önerilen ismi üç gün içinde başbakan olarak görevlendirmek zorundadır. Yeni anayasa ile hükümette çifte sorumluluk getirilmektedir. Bakanlar kurulu hem Cumhurbaşkanı'na, hem de Jogorku Keneşe karşı sorumlu olacaktır. Meclis salt çoğunlukla bakanlar kuruluna veya ilgili bakana güvensizlik verebilir. Cumhurbaşkanı'nın güvensizlik oyuna karşı direnme yetkisi vardır. Eğer güvensizlik Bakanlar Kuruluna verilmişse ve Cumhurbaşkanı bunda direnirse hükümet görevde kalır. Ancak Jogorku Keneş takip eden üç ay içinde yeni bir güvensizlik kararı alırsa Cumhurbaşkanı hükümeti görevden alır ve parlamento seçimlerini yeniler. Aynı durum bir bakan için sözkonusu olursa Cumhurbaşkanı ilgili bakanı görevden almak zorundadır. İlk bakışta tüm bu düzenlemeler Kırgızistan parlamentosunun eskiye göre daha güçlü bir organ olarak yapılandırıldığı izlenimini vermektedir. Anayasa Cumhurbaşkanı'nın doğrudan referanduma gitme yetkisini korumakta, milletvekili olduktan sonra partisini değiştiren veya partisinden ihraç edilen, ya da partisi kapatılan meclis üyelerinin milletvekillerinin sona ereceği şekilde dikkat çekici bir düzenleme içermektedir. 2007 anayasası ilk bakışta parlamento Cumhurbaşkanı karşısında güçlendiren bir içeriğe sahip görünse de, anayasanın kabulünden sonra yaşanan gelişmeler bunun ülkede parlamentarizmi güçlendiren bir düzenleme olarak yorumlanamayacağını göstermiştir.

Referandum sonuçlarının açıklanmasından bir gün sonra Cumhurbaşkanı Bakiyev parlamentoyu feshederek, 16 Aralık 2007 tarihinde erken seçim yapılacağını kamuoyuna açıklamıştır.

Öncelikle referandumun hemen öncesinde parlamentoda Bakiyev yanlısı 12 milletvekilinin aralarında bulunduğu çok sayıda politikacı ve işadama tarafından Ak-Jol isimli bir parti kurulmuştur. Bakiyev'in açık desteği ile kurulan parti ülkede ilk kez ulusal düzeyde hiyerarşik olarak örgütlendirilmiş bir devlet partisi oluşturulması girişimidir. Bununla diğer bölge ülkelerinde olduğu gibi iktidar tekeli elinde bulundurabilecek bir hakim parti modeline geçiş yapılması hedeflenmekteydi.⁵³ Diğer Orta Asya ülkelerinin aksine Kırgızistan'da cumhurbaşkanının kontrolünde bir siyasal parti bulunmuyordu. Ne Akayev'in, ne de Bakiyev'in bir partisi olmamıştır. Bu şekilde Kırgızistan'da ilk defa Cumhurbaşkanı'nın kontrolünde bir ulusal parti kurulmuştur.

SDE Analiz

⁵³ Daniel Seršen, "President Strives to Finish Off Political Opponents", *Eurasia Insight*, 23 October 2007.

Referandum sonuçlarının açıklanmasından bir gün sonra Cumhurbaşkanı Bakiyev parlamentoyu feshederek, 16 Aralık 2007 tarihinde erken seçim yapılacağını kamuoyuna açıklamıştır. Kararla Cumhurbaşkanı, bir süredir yaşanan hızlı gelişmelere uyum sağlamakta zorlanan muhalif oluşumları büsbütün hazırlıksız yakalamıştır. Zayıf birleşme girişimleri dışında, yeni kurulan ulusal partiye rakip bir oluşum kurulamadığı gibi, seçimlerde hiçbir parti ulusal bir kampanya yürütemeyecektir.

Üçüncü adım, seçim kanununda gidilen değişikliklerle ülkedeki mevcut partilerin iyice zorlanmasıdır. Değişikliklere göre, tüm ülke tek seçim bölgesi sayılmakta, tüm partiler tek bir liste hazırlayarak seçime girmektedirler. Partilerin sandalye dağılımına katılabilmeleri için ülke genelinde geçerli oyların en az yüzde 5'ini almaları gerekmektedir. Bundan daha da önemlisi partilerin aldıkları oyların ülkenin 9 idari bölgesinden toplanmış olması ve partilerin her bölgeden en az yüzde 0,5 oy almaları zorunluluğudur. Yeni düzenlemelere göre bağımsız adaylık mümkün olmayacak, yalnızca partiler tarafından seçimlerde aday gösterilebilecektir.⁵⁴ Bu son değişiklik kendi bölgelerinde güçlü seçmen tabanına sahip yerel politik aktörlerin bağımsız aday olarak seçime, dolayısıyla parlamentoya girmelerini engellemektedir. Yine tüm bölgelerden belli oranda oy toplama zorunluluğu, çoğu bölgesel olan küçük partilerin önüne aşılması zor ikinci bir seçim barajı getirmektedir. Belirtildiği gibi, anayasada milletvekili olduktan sonra partisini değiştiren kişilerin meclis üyeliklerinin düşeceğine dair bir hükme yer verilmesi, parlamento içinde muhalif bloklaşma olasılığını önlemektedir. Kısaca seçim kanununda yapılan değişiklikler açık bir biçimde yeni oluşturulan devlet partisinin seçimlerde elini güçlendirmiştir.

Merkezi Seçim Komisyonu seçimlere katılım başvurusu yapan 19 partiden 12 partiye onay verdi. 16 Aralık seçimlerinde geçerli oyların yüzde 49'unu alan Ak-Jol birinci, yüzde 9 oranında oy alan Ömürbek Tekebaev liderliğindeki Ata-Meken Partisi ikinci parti oldular. Ancak Ata-Meken tüm bölgelerden yüzde yarım oy toplama koşulunu yerine getiremediği için parlamentoya üye sokamadı. Sonuçta yeni devlet partisi Ak-Jol 90 üyeli yeni parlamentoda 71 sandalye elde ederek çoğunluğu sağladı. Bakiyev ile iyi ilişkilere sahip bulunan Sosyal Demokrat Parti 11, Komünist Parti ise 8 üyelikle parlamentoda temsil edilmeye hak kazandılar. Bu şekilde Ak-Jol salt çoğunluğa ulaştığı için Başbakan adayı önerme yetkisi kullanma hakkına da sahip oldu. Ocak 2008'de parti, kuzeyli bir etnik Rus olan işadamı Igor Churdinov'u başbakan olarak Cumhurbaşkanı'na önererek seçim sürecini tamamlamıştır.⁵⁵

Bu şekilde bağımsızlıktan sonra ilk defa cumhurbaşkanının otoritesi altın-

54 The Kyrgyz Republic - Pre-term Parliamentary Elections, 16 December 2007, OSCE/ODIHR, Bishkek, 2007, pp. 3-6.

55 Joanna Lillis, "A New Year and New Government, But Lingering Hints of Political Rancor", *Eurasia Insight*, 10 January 2008.

Tüm bölgelerden belli oranda oy toplama zorunluluğu, çoğu bölgesel olan küçük partilerin önüne aşılması zor ikinci bir seçim barajı getirmektedir.

SDE Analiz

da yapılanmış uysal bir parlamento bileşimi sağlanmış oluyordu. Bakiyev'in anayasanın boşluklarından yararlanarak ve anayasa mühendisliği taktikleri ile ulaştığı bu sonucun Azerbaycan ve Kazakistan örneklerinden farklı olarak başarıya ulaşmasının önünde ciddi engeller bulunmaktaydı. Bu engeller ülkede yaşanan olaylardan kısa bir süre önce yayınlanan bir çalışmada şu şekilde sıralanmıştı:⁵⁶

Kırgızistan, Azerbaycan ve Kazakistan'ın aksine, siyasal merkezin siyasal patronaj oluşturmakta kullanabileceği ekonomik kaynakların sınırlı olduğu bir ülkedir. Dolayısıyla kurumsallaşma geleneğinin zayıf olduğu bu ülkede bürokrasiye hakimiyet sorunu yakın gelecekte de önemini koruyacaktır.

Bu paralelde, Ak-Jol'un ne ölçüde disiplinli bir parti olabileceği henüz belirsizdir. Parlamento merkezli direniş, yeni koşullarda parti içindeki hizipler tarafından yönlendirilebilir.

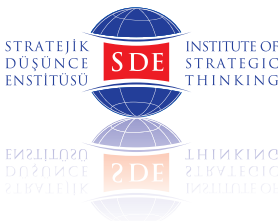
Parlamentoda bulunan iki ılımlı muhalif parti, ülkedeki siyasal deneyim göz önüne alındığında, bir anda muhalefet temsilcisi olarak öne çıkabilirler (Nitekim Sosyal Demokrat Parti yaşanan süreçte bir muhalefet partisi gibi hareket edecektir).

Son olarak, parlamento dışı muhalefetin yeniden şiddete başvurması siyasal merkezi zorlayabilir. Zayıf bürokratik kurumsallaşma sürekli ve bölgesel bir şiddet dalgasına karşı işlevini yitirebilir ve bu durum ülkeyi kalıcı bir istikrarsızlığa sürükleyebilir.

2010 yılında ülkede yaşananlar son öngörüyü haklı çıkartmıştır.

Ak-Jol'un ne ölçüde disiplinli bir parti olabileceği henüz belirsizdir. Parlamento merkezli direniş, yeni koşullarda parti içindeki hizipler tarafından yönlendirilebilir.

SDE Analiz

⁵⁶ Haluk Alkan, "Post-Soviet politics in Kyrgyzstan: Between centralism and localism?", Contemporary Politics, 15/3, 2009, pp.374-375.

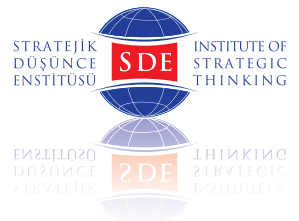
2010 İktidar Değişimi: Yeni Bir Başlangıç mı?

2007 yılındaki anayasa ve seçim sisteminde yapılan değişiklikler ve aynı yıl gidilen erken seçimler ile oluşturulan yeni rejim Cumhurbaşkanına muhalefetin baskısından özerk bir biçimde kamu politikalarını yönlendirmekte geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Ancak Kırgızistan koşullarında siyasal merkezin ürettiği politikaları etkin bir biçimde devreye sokabilmesi, diğer bir bakış açısıyla Kazakistan ve Azerbaycan'a benzer bir otoriter sistemi kurumsallaştırması oldukça şüpheliydi. 2010 yılı başında hükümetin kamu hizmetleri fiyatlarında yeni ayarlamalara gideceğini açıklaması ile başlayan süreç 2007 formülasyonunun işlevsizliğini ortaya koyacaktır. Şubat 2010'da hükümet yetkilileri Sovyet döneminden kalan fiyatlandırma politikasının ekonomi üzerindeki yükünden yakılarak kamu hizmetleri fiyatlarının yeniden belirleyeceklerini açıkladılar. Kış aylarında gidilen yeni fiyat ayarlamaları, örneğin ısınmada yüzde 400 oranında bir artışa karşılık gelmekteydi ve fakir Kırgız halkı için ağır bir yük getirmekteydi.

Mart ayına gelindiğinde kendilerine Birleşik Halk Hareketi adını veren ve çoğunluğunu kuzeyli politikacıların oluşturduğu koalisyon önce bölgelerde daha sonra ulusal düzeyde başkent Bişkek'te bir dizi kurultay toplantısı düzenleme kararı aldı. Hareket 17 Martta bir gösteri düzenleyerek, Şubat ayında yapılan zamların geri alınması, elektrik ve Kırgıztelekom şirketlerinde yapılan özelleştirmelerin iptali, bir süre önce tutuklanan ülkenin önde gelen politikacılarından ve Hareketin üyesi olan İsmail İsakov ve yandaşlarının serbest bırakılması, Anayasa'da 2007 yılında yapılan düzenlemelerin iptal edilmesi, Bakiyev'in oğlu Maksim Bakiyev'in başında bulunduğu Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi'nin kapatılması ve bazı yolsuzluklara karıştığı için hakkında İtalya'da dava açılan ve Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi'ne danışmanlık hizmeti veren MGN şirketinin müdürü Eugene Gourevitch hakkında soruşturma açılması yönünde taleplerini içeren bir dizi karar aldı.

2007 yılındaki anayasa ve seçim sisteminde yapılan değişiklikler ve aynı yıl gidilen erken seçimler ile oluşturulan yeni rejim Cumhurbaşkanına muhalefetin baskısından özerk bir biçimde kamu politikalarını yönlendirmekte geniş bir hareket alanı sağlamıştır.

SDE Analiz

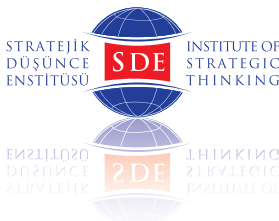
Hareket Bakiyev'e bu talepler doğrultusunda 24 Mart'a kadar süre verdiklerini aksi takdirde Bişkek'te büyük bir protesto gösterisi düzenleyeceklerini ilan etti. Cumhurbaşkanı Bakiyev'in buna tepkisi, yine Bişkek'te alternatif resmi bir "Birlik Kurultayı" toplamak oldu. İnternet siteleri bloke edilerek, muhalefetin haberleşmesi engellendi ve bölgesel toplantılar yasaklandı. Hareket 17 Martta aldığı kararları Birlik Kurultayı'na getirerek tartışmaya açmak istediysede kurultay binasına girmeleri engellendiği gibi birçok gösterici gözaltına alındı.⁵⁷ Hareket buna tepki olarak kendi kurultaylarını 7 Nisanda, yani Bişkek'te olayların çıktığı gün yapacağını ilan etti. Süreçte bu kez Kuzey bölgeler aktifti. 6 Nisan'da ulusal kurultayın hazırlık çalışmalarının yürütüldüğü Talas'ta bir grup muhalefet liderinin tutuklanmasıyla başlayan olaylar, belki de muhalefetin beklemediği bir hızla yayıldı. Sayıları dört bini bulan göstericiler kentteki hükümet binalarını işgal ettiler ve polisle çatıştılar.⁵⁸ Bir gün sonra Talas'ın yanı sıra, başkent Bişkek, Narın ve Çuy, başka bir ifade ile tüm kuzey kentlerine eylemler yayılmıştı. Aynı günün akşamında çatışmalarda çok sayıda ölü ve yaralının olduğu, Talas'a giden İçişleri Bakanı Moldomusa Kungatiev'in ağır yaralandığı haberleri gelmeye başladı.⁵⁹

7 Nisan sabahı Cumhurbaşkanı Bakiyev'in olağanüstü durum ilan etmesinden kısa bir süre otomatik silahlarla donatılmış, özel kuvvetlere bağlı zırhlı araçlarla muhalefetin önde gelen isimleri (Almazbek Atambaev, Omurbek Terkebayev gibi) gözaltına alınmaya başlandı.

7 Nisan sabahı Cumhurbaşkanı Bakiyev'in olağanüstü durum ilan etmesinden kısa bir süre otomatik silahlarla donatılmış, özel kuvvetlere bağlı zırhlı araçlarla muhalefetin önde gelen isimleri (Almazbek Atambaev, Omurbek Terkebayev gibi) gözaltına alınmaya başlandı. Sayıları on bini bulan göstericilerin öğleden sonra Başkanlık Sarayına saldırımları, göstericilere binanın çatısından ateş açılması olayları büsbütün içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Cumhurbaşkanı, büyük bir olasılıkla ABD'nin kontrolündeki Manas üssünden kalkan bir uçakla güneyin başkenti Oş'a oradan da memleketi olan Celalabad'a gitmek zorunda kaldı. Yine aynı günün akşamı muhalif liderler hükümetin istifa ettiğini ve yerine geçici bir ulusal hükümet kurulduğunu açıkladılar. Hükümet yine ülke genelinde sükûnetin sağlanması amacıyla geçici bir süre sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini açıkladı. Tüm bu süreçte sessiz kalan güneydeki kentlerde bu açıklamaların herhangi bir yansımalarının olduğunu söylemek zordur.

8 Nisan'da geçici hükümet başkanı sıfatı ile bir basın toplantısı düzenleyen ve daha sonra halka hitap eden Roza Otunbayeva, ülkede kontrolü sağladıklarını, Putin ile kısa bir süre önce görüştüğünü geçici hükümetin Rusya'nın desteğini aldığını, altı ay içinde seçimlere gidileceğini ve ülkedeki ABD üssü ile ilgili imzalanan önceki anlaşmaları tekrar gözden geçireceklerini açıkladı. Bu açıklamalar uluslararası ortamda hemen Rus destekli darbe söylemini öne çıkarsa da, iç politikada geçici hükümetin konumunu

SDE Analiz

57 Ulan Temirov, "Kyrgyzstan: Opposition and President Spar Before National Conclave", *Eurasia Insight*, 16 March 2010; "Kyrgyzstan: Opposition Demonstrators Arrested as President Convenes Assembly", *Eurasia Insight*, 23 March 2010.

58 "Kyrgyzstan: Bakiyev Confronts Political Crisis", *Eurasia Insight*, 06 April, 2010.

59 Kyrgyzstan: Bishkek Consumed by Violence Amid Power Vacuum", *Eurasia Insight*, 07 Nisan 2010.

güçlendirmek için verdiği bir mesajdı. Aynı gün bir Rus medya kuruluşuna demeç veren Bakiyev ise ülkenin yasal seçimle işbaşına gelmiş meşru cumhurbaşkanı olduğunu, Kuzeydeki oluşumu tanımadığını ve geri adım atmayacağını ilan etti. Dolayısıyla Bakiyev'in bu açıklaması ülkenin bölünmesinden, iç savaşa uzanan birçok olasılığın siyasi ve bilimsel çevrelerde tartışılmasına neden oldu.

Bu görünüm yaşanan sürecin 2005 yılındaki iktidar değişiminden farklı sonuçlar doğurabileceği olasılığını da gündeme taşımıştır. 2005 yılında Akayev'in gösterilere sertlikle karşılık vermeyip, muhalefete fazla direnmeden çekildiği düşünüldüğünde, yaşanan gelişmelerin öncekinden farklı olarak iki farklı otorite yapısını ortaya çıkardığı görülmektedir. Üstelik bu durum ülkede geleneksel olarak varlığını koruyan Kuzey/Güney dengesi üzerinde şekillenen bir ayrımdır. 2005 yılındaki olaylarda güneyliler daha aktif olmakla birlikte etkili bazı kuzeyli politikacılar eylemlere destek vermişler, güneyli hareketi de Beknazarov gibi muhalifler değil, daha düne kadar Akayev'in çalışma ekibinde yer alan, Bakiyev gibi, isimler yönlendirmişti. Oysa 2010 olaylarda Kuzeyliler oldukça baskındır ve az sayıdaki güneyli liderin desteğini alabilmişlerdir. Hareket bu görünümü ile mevcut yönetimden rahatsızlık duyan seçkinlerin bir ittifakından çok kuzeyin yoksul bölgelerinden gelen halkın desteğini alabilen bir grup kuzeyli politikacının etrafında şekillenmiştir.⁶⁰ 2010 olayları ülke genelinde koordine edilen planlı bir hareket olarak gelişme göstermedi. Dolayısıyla olaylar sonrasında ne eski iktidar, ne de yeni geçici hükümet ülkede tam bir kontrole sahip olmadı.

Görüldüğü gibi 2010 olaylarının en önemli içsel nedenleri ülkedeki siyasal kurumların muhalefeti büsbütün dışarıda bırakacak şekilde yeniden formüle edilmesi ve buna duyulan tepkiye yaygın bir desteğin oluşmasını sağlayan kamu hizmetlerine yapılan yüksek zamlardır. Bu iki faktöre ek olarak, 2005 sonrasında oluşan iktidar yapısının işleyiş olarak Akayev dönemindeki işleyişten ayırt edilir bir farklılaşma doğurmaması da olayların çıkmasında belirleyici olmuştur. Ulusal Güvenlik Servisi Başkanı Yardımcısı, Bakiyev'in kardeşi Canış Bakiyev 2005'ten beri protestoların hedefindeki isimdi. Bakiyev'in Kasım 2009'da oğlu Maksim Bakiyev'i özellikle yabancı yatırımlarla ilgili stratejik bir birim olan Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi başkanlığına getirmesi muhalefetin tepkisini çeken atamalardan birini oluşturmuştur. Hatta 24 Martta toplanan resmi Birlik Kurultayının amaçlarından birinin Maksim'in, babasından sonra iktidara hazırlanması olduğu ileri sürülmüştür.⁶¹ 2005 yılından bu yana ülkedeki üst düzey kamu görevlerine atananların yarısından fazlasının güneyliler olduğu, bunlar içinde de Celalabadlıların büyük bir ağırlığı oluşturduğu Bakiyev'e yöneltilen eleştirilerden biriydi.⁶² Dolayısıyla 2005 devrimine aktif destek veren, ancak daha

Bakiyev'in Kasım 2009'da oğlu Maksim Bakiyev'i özellikle yabancı yatırımlarla ilgili stratejik bir birim olan Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi başkanlığına getirmesi muhalefetin tepkisini çeken atamalardan birini oluşturmuştur.

SDE Analiz

60 Alisher Khamidov, "Not The Tulip Revolution All Over Again", Eurasia Insight, 08 Nisan 2010.

61 David Trilling, "Kyrgyzstan: Russian Press Bashing Bakiyev", Eurasia Insight, 30 March 2010.

62 Farangis Najibullah, "Kyrgyz Find Little to Celebrate on 'Tulip' Anniversary", 23 March 2010.

sonra iktidardan dışlanan kesimler “ne değişti” sorusunu kamuoyu önünde gündeme getirebildiler.

Kırgızistan’da yaşanan gelişmelerin olası sonuçlarına değinmeden önce olayların şekillenmesinde etkili olan uluslararası ortamın da üzerinde durulması gerekmektedir. 2005 Devrimi yapılan vurgulamanın aksine tam anlamıyla ABD destekli bir iktidar değişimi değildi. 2005 yılında yaşanan olaylarda Rusya, Akayev’in sessiz sedasız ülkeden ayrılmasında belirleyici rol oynamış ve devrimden sonra Bakiyev yönetimi üzerinde Bişkek’te ABD denetimine verilen Manas askeri üssünün kapatılması yönünde bir baskıyı sürekli gündemde tutmuştur.

Kırgızistan, küresel ekonomik krizin neden olduğu olumsuz gelişmelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Küresel ekonomik krizin Kırgızistan’a ilk etkisi yurtdışında çalışan Kırgızların ülkeye transfer ettikleri döviz miktarında yaşanan gerilemedir. Kırgızistan’da GSMH’nın yaklaşık yüzde 15’ini bu transferler oluşturmaktadır. Yapılan transferlerin yüzde 79’u Rusya’dan yapılmaktadır.⁶³ Çoğunluğu geçici işlerde çalışan bu insanlar, yaşanan istihdam daralmasından birinci düzeyde etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Yurtdışında çalışan ve sayılarının 500 ila 800 bin arasında değiştiği ifade edilen bu kişilerden elde edilen gelirin kesilmesi Kırgızistan’da yalnızca ekonomik değil, sosyal açıdan da önemli sorunlar doğurabilecek potansiyelde bir gelişmedir.

Ekonomik daralmaya paralel olarak 2007 ve 2008 yıllarında ülkede yaşanan kuraklık, benzer şekilde ekonomik, sosyal, hatta dış politikada bazı sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bölgenin su kaynakları yönünden en zengin ülkesi olan ve çevre ülkelere elektrik enerjisi ihraç edebilen Kırgızistan, barajlarda yeterli su toplanamaması nedeniyle 2008 yılında bir enerji krizi ile karşı karşıya kaldı. 2008 yazında 150 kadar Tacik, sınırı geçerek, Kırgızistan topraklarında bulunan barajları tahrip etmeye kalkıştılar, aynı yıl, güneyde Özbeklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, topraklarını sulayamayan köylüler hükümet binaları önünde protesto gösterileri yaptılar. 2008 başlarından itibaren hükümet, enerji üretimi için yeterli su bulunmadığı gerekçesi ile elektrik kesintisine gitme kararı aldı. Başkent Bişkek’te 6-8 saatli bulan elektrik kesintileri bir sosyal soruna dönüştü. Kırgızistan hükümeti, bir yandan ülkenin önemli bir dış gelir kaynağı olan elektrik dışsatımındaki taahhütlerini yerine getirmek ve yine komşu ülkelerdeki tarımsal üretim için gerekli suyu sağlamak, diğer yandan içeride bazı firma ve bürokratların gelirlerini garanti etmek pahasına toplumsal gereksinimleri göz ardı etmek suçlamaları ile karşı karşıya kaldı.

2005 yılında yaşanan olaylarda Rusya, Akayev’in sessiz sedasız ülkeden ayrılmasında belirleyici rol oynamış ve devrimden sonra Bakiyev yönetimi üzerinde Bişkek’te ABD denetimine verilen Manas askeri üssünün kapatılması yönünde bir baskıyı sürekli gündemde tutmuştur.

SDE Analiz

3 Kasım’da Bişkek’te, 18 Kasım 2008 tarihinde Talas’ta yapılan muhalif

⁶³ Deirdre Tynan, “Central Asia: Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan Confront A Financial Disaster”, *Eurasia Insight*, 10 November 2008.

gösteriler, sorunun siyasal bir çatışmaya yol açabileceğini de göstermiştir. Kırgızistan'ın yaşadığı bu sorun, Manas askeri üssünden elde edilen gelirle çözebileceği boyutta değildi. Hükümetin doğrudan parasal yardımlara ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu çerçevede Kırgızistan, önceleri Rusya ve Çin'in Bişkek'teki üssün kapatılması yönündeki baskılarına fazla direnememiştir. Çin açıkça, Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattı projesinin Kırgızistan'ı içermesini üssün kapatılması koşuluna bağlarken, 2008 yılının başından itibaren Rusya zorluk çeken Kırgız ekonomisini rahatlatıcı bazı önerileri, üssün kapatılması pazarlığı çerçevesinde gündeme getirdi. Gazprom 2008 yılının Ocak ayında devlet şirketi olan Kırgızgaz'ı 300 milyon dolarlık bir yatırım paketi kapsamında almak isteğini açıkladı.⁶⁴ Yaklaşık 1,2 milyar dolarlık bir bütçeye sahip bulunan Kırgızistan için bu rakam oldukça cazipti. Bir yıl sonra Ocak 2009'da Cumhurbaşkanı Bakiev'in Moskova ziyaretinde Rus yetkililer 2 milyar dolarlık bir yardım paketi karşılığında Manas üssünün kapatılmasını teklif ettiler.⁶⁵ Bu arada Rusya, ısıtıcı ve tıbbi cihaz üreten ve Kırgızistan'daki en kârlı işletmelerden bir olarak kabul edilen Destan'daki üretim tesislerinin yüzde 48 hissesi karşılığında, Kırgızistan'ın kendisine olan 180 milyon dolarlık borcunu silebileceğini açıkladı.⁶⁶ Bakiyev 3 Şubat'ta tekrar Moskova'ya giderek Rus yetkililerle görüştüğünden sonra, ABD'den Manas üssünü boşaltmalarını isteyeceklerini resmen açıklayacaktır. Aynı ziyarette toplam 2.15 milyar dolarlık bir yardım paketi üzerinde iki ülke arasında anlaşma imzalandı ve bir gün sonra hükümet üssün kapatılması ile ilgili tasarıyı meclise sundu.⁶⁷ Bunun üzerine parlamento Manas askeri üssünün Ağustos 2009 tarihine kadar kapatılması yönünde bir karar aldı.

Ancak Kırgızistan yönetimi bu anlaşmalara ve Rus yönetimine verdiği sözlere rağmen ülkenin nakit gelir kapısı olan bu üssü kapatamadı. Rusya'nın öteden beri talep ettiği ülkenin güneyinde bir kendisine bir askeri üs verilmesi kartını ileri sürerek (Rusya'nın Bişkek yakınlarında bir askeri üssü bulunmaktadır) Manas'taki üssü kapatmadı. Yapılan yeni anlaşmaya göre Kırgızistan ABD'den yılda 60 milyon dolar kira, ayrıca 117 milyon dolarlık yardım alacaktı.⁶⁸ Daha önemli bir gelişme Mart 2010'da ülkenin güneyinde Betken'de ABD'nin ikinci bir üs açması ile görüşmelerin yapıldığını Kırgız yetkililerin açıklaması olmuştur. Bu üs açıldığı takdirde Rusya'ya verilmesi planlanan üssün işlevsiz kalacağı Rus yetkililerce açık bir biçimde dile getirildi.⁶⁹ ABD bu projeye 5.5 milyon dolar ayırmıştı. Ayrıca ülkede özel kuvvetler yetiştirilmesi amacıyla 9 milyon dolar bütçeli bir eğitim ve modernizasyon çalışması ABD tarafından yürütülmekteydi.⁷⁰

64 "Russia Striking Back in Energy Game, Makes Play for Kyrgyz National Gas Company", *Eurasia Insight*, 31 January 2008.

65 "Kyrgyzstan: Kyrgyz Prime Minister Makes Quick Trip to Moscow", *Eurasia Insight*, 14 January 2009.

66 "Kyrgyzstan: Russia Makes Bishkek An Offer The Kyrgyz can't Refuse", *Eurasia Insight*, 28 January 2009.

67 Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: Parliament to Consider Bill Closing American Air Base", 2 April 2009.

68 Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: US Armed Forces to Remain at Air Base for Afghan Resupply Operations", *Eurasia Insight*, 23 June 2009.

69 Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: US Intends to Construct Military Training Center in Batken", *Eurasia Insight*, 02 March 2010.

70 Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: US Intends to Construct Military Training Center in Batken", *Eurasia Insight*, 02 March 2010.

Gazprom 2008 yılının Ocak ayında devlet şirketi olan Kırgızgaz'ı 300 milyon dolarlık bir yatırım paketi kapsamında almak isteğini açıkladı.

SDE Analiz

**Bakiyev yönetimi,
ülkenin enerji
ihtiyacının
karşılanması
amacıyla ülkede
yapılacak
hidroelektrik
santrallerle ilgili
Rusya ile bir
dizi anlaşma
imzalamasına
rağmen, aynı
projelerle ilgili
Çin ile görüşmeler
başlatması
Moskova'nın
Bakiyev'e karşı
tutumunun
sertleşmesine
neden olan bir
gelişmedir.**

Bakiyev yönetimi, ülkenin enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla ülkede yapılacak hidroelektrik santrallerle ilgili Rusya ile bir dizi anlaşma imzalamasına rağmen, aynı projelerle ilgili Çin ile görüşmeler başlatması Moskova'nın Bakiyev'e karşı tutumunun sertleşmesine neden olan diğer bir gelişmedir. Rusya bu nedenle 1.7 milyar dolarlık yardımı askıya aldı.⁷¹ Bu arka planda muhalif gruplar Rusya'nın Bakiyev yönetiminden duyduğu rahatsızlıktan yararlanabildiler. Otunbayeva'nın 8 Nisan'da yaptığı konuşmada ABD ile yapılan üs anlaşmasını gözden geçireceklerini açıklaması bu açıdan Moskova'ya verilen bir mesajdır. Bu günün koşullarında geçici hükümetin, bu Bakiyev için de sözkonusudur, Rusya'nın desteğini almadan Kırgızistan'da otoriteyi sağlayabilmesi oldukça zordur. Yine Kırgızistan koşullarında, otorite oluştuktan sonra, bunun Rus yanlısı bir yönetimin güç kazanması anlamına gelmeyeceğinin de altının çizilmesi gerekir. Bunun için, 2005 yılındaki iktidar değişiminde Batıya en açık muhalefet lideri olarak gösterilen, hatta bu nedenle Bakiyev yönetimince devre dışı bırakıldığı ileri sürülen Otunbayeva'nın⁷² 2010'da Moskova'nın desteğini alan lider imajıyla öne çıkmasını örnek olarak göstermek yeterlidir. Dolayısıyla bu açıklamalara bakılarak Kırgızistan'da yaşanacak olası gelişmeleri tahmin etmek oldukça güçtür. Nitekim Otunbayeva yapmış olduğu bu konuşmadan bir gün sonra geçici hükümetin Kırgızistan'ın daha önce imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalara saygı göstereceğini açıklayacaktır. Geçici hükümetin başkan yardımcılığı görevini yürüten Adil Baysalov altı ay sonra yapılacak seçimlerden sonra işbaşına gelecek yönetimin bu konuları ele alabileceğini, üslerle ilgili mevcut uygulamaların süreceği yönünde ABD ve Rusya'ya güvence verdiklerini belirtmiştir.⁷³

Bu arada ABD Kongresi'nde Manas üssü ile ilgili bir araştırma komisyonu oluşturulmuştur. ABD'li yetkililerin soruşturma sonucunda bazı yolsuzluklar tespit edildiği takdirde, ülkenin zararının karşılanması amacıyla üssün kira bedelinde artırma gidebilecekleri yönünde açıklama yapmaları bu açıdan dikkat çekici bir gelişmedir.⁷⁴

SDE Analiz

71 David Trilling, "Kyrgyzstan: Russian Press Bashing Bakiyev", *Eurasia Insight*, 30 March 2010.

72 *Kyrgyzstan: After the Revolution*, 4 May 2005, International Crisis Group, Brussels, p. 2.

73 Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: Bishkek Plans no Immediate Changes in Strategic Cooperation with US, Russia", *Eurasia Insight*, 12 April 2010.

74 Deirdre Tynan "Kyrgyzstan: Manas Contracts Could Be Re-Bid - US Diplomat", *Eurasia Insight*, 15 April 2010.

Olası Sonuçlar

Kırgızistan'da yaşanan son olayların doğurabileceği olası sonuçlar ise şu şekilde özetlenebilir:

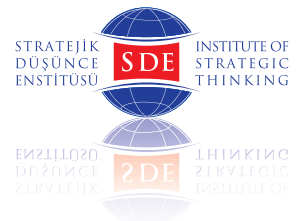
Analiz çalışmasının kaleme alındığı tarihte Kırgızistan'da yaşanan krizin aşılması için 2005 yılında Bakiyev için geliştirilen formülün devreye sokulduğu anlaşılmaktadır. Kazakistan'ın aktif arabuluculuğu ile Bakiyev'den istifa etmesi sözüne karşılık olarak, ülkeden güvenli bir biçimde ayrılması üzerinde Rus ve ABD liderleri anlaşmış ve geçici hükümette bu çözümü kabul etmiştir. Bakiyev uçakla Kazakistan Kırgızistan sınırındaki Taraz kentine getirildi. Bu şekilde Kırgızistan'da yaşanan iktidar değişiminin fiili bir bölünmeye veya iç savaşa evrilmesi olasılığı engellenmiştir. Bakiyev'in bir sınır kentine götürülmesi, onun Kazakistan'da kalıcı olmadığı olasılığını güçlendirmektedir. Türkiye veya Litvanya'ya gönderileceği yönünde söylentiler bulunmaktadır.⁷⁵

2005 yılındaki iktidar değişikliğine benzer şekilde Bakiyev'in, iktidardan çekildiğini kabul etmesi ile geçici hükümetin ülkede otorite sağlaması kolaylaşacaktır. Ancak bugünkü yapısıyla hükümetin nispeten zayıf isimlerden oluşması, Rusya'nın yakın desteğine gereksinim duymalarını ve ülkenin Rusya'nın nüfuzuna girmesi sonucunu doğurabilir. Bu destek sağlamadığı takdirde iktidar dengelerinin yeniden oluşturulması zaman alabileceği gibi çatışmacı bir süreci de başlatabilir. Eğer Bakiyev sonrasında Bişkek'teki yönetim otoriteyi yeniden tesis edemezse bölgesel direniş merkezleri, kendi özerk alanlarını oluşturarak ülkeyi bir kaos ortamına sürükleyebilirler.

Kırgızistan politikasında geleneksel ve güncel olarak etkili olan Kazakistan'ın izleyeceği politika bu noktada önem kazanmaktadır. Rusya ile ilişkilerini

2005 yılındaki iktidar değişikliğine benzer şekilde Bakiyev'in, iktidardan çekildiğini kabul etmesi ile geçici hükümetin ülkede otorite sağlaması kolaylaşacaktır.

SDE Analiz

⁷⁵ "Kyrgyzstan: Bakiyev Heads for Kazakhstan", *Eurasia Insight*, 15 April 2010.

belli bir denge politikası ile yürütebilen ve Kırgızistan'ın tamamıyla Rus nüfuzuna girmesinden endişe eden Kazakistan, Bakiyev'in ülke dışına çıkarılmasında olduğu gibi, taraflar arasında dengeleyici bir rol oynayarak Kuzey/Güney dengesine dayalı yeni iktidar yapısının oluşturulmasında arabulucu bir rol oynayabilir. Güneyli gruplar Kazakistan'dan kaynaklanan girişimlere daha sıcak bir tutum takınabilirler

Süreçte etkili güneyli politikacıların yeni yönetim yapısına entegre olmaları son derece önemlidir. Bu durumda yeni Cumhurbaşkanının kim olacağı, dengelerin hangi yasal zeminde yeniden oluşturulacağı soruları çözümlenmesi gereken sorunlar olarak öne çıkacaktır. Dengeleyici bir ismin ortaya çıkmaması durumunda 2005 sonrasında yaşanan gelgitlerin süreceği de gözden kaçırılmaması gereken bir olasılıktır. Geçici hükümette yer alan isimlerin bundan sonra izlenecek politika konusunda tam bir görüş birliği içinde olduklarını söylemek oldukça güçtür. Ortak düşman Bakiyev'in devre dışı kaldığı yeni koşullarda geçici hükümet üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları ve şimdiye kadar süreci dışarıdan izleyen bazı etkili isimlerin, Feliks Kulov gibi, izleyecekleri politikalar önem kazanacaktır.

Geçici hükümet ülkedeki siyasal yapılanmanın Batılı modeller örnek alınarak parlamenter bir rejim temelinde şekillendirileceği yönünde açıklamalar yapmıştır. Bu ideal birçok Kafkasya ve Orta Asya Türk cumhuriyetinde, özellikle muhalefet örgütleri tarafından dile getirilse de henüz bir sonuca ulaşılamamıştır. Kırgızistan'ın bu yönde bir değişime gitmesi için bazı kurumsal unsurları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Her şeyden önce parlamenter rejim uzlaşmacı bir siyaset geleneğine, siyasal krizlerde tarafların saygınlığına ulaşmış ve bu özellikleri ile sistem içinde dengeleyici bir arabulucu olarak işlev gören, yetkisiz ama saygın bir cumhurbaşkanlığı makamına ve en önemlisi ulusal düzeyde örgütlü, belli programlar çerçevesinde politika üretebilen bir siyasal parti sistemine gereksinim duyar. Bu özellikler esas alındığında saygın ve uzlaşmayı esas alan bir liderin ortaya çıkması, siyasi partileri güçlendirecek yasal düzenlemelerin yapılması ve tüm bu süreçte bölgesel liderlerin uzlaşması ülkenin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

**Geçici hükümet
ülkedeki siyasal
yapılanmanın
Batılı modeller
örnek alınarak
parlamenter bir
rejim temelinde
şekillendirileceği
yönünde
açıklamalar
yapmıştır.**

SDE Analiz

Doç. Dr. Haluk ALKAN

1967 yılında Amasya'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden 1992 yılında lisans, 1995 yılında aynı üniversitenin Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans derecesi aldı. Doktorasını 1998 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2005 yılında Siyasal Hayat ve Kurumlar alanında Doçent oldu. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi olan Alkan, Siyaset bilimi, Karşılaştırmalı Siyaset ve Orta Asya'da Siyasal Hayat konularında lisans ve lisansüstü dersler vermekte ve halen Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir.

Siyaset hayat, siyasal kurumlar ve karşılaştırmalı siyaset konularında çok sayıda çalışması bulunan yazar, 2003 yılında Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesinin desteği ile Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri: Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri konulu bir araştırma projesinin yöneticiliğini yapmıştır.

Tasarım - Baskı:

Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti.

Anadolu Bulvarı Meka Plaza No:5/15 Gimat / ANKARA T: 0312 397 16 17 F:0312 397 03 07

www.basakmatbaa.com

Kırgızistan'da siyasal sistemin işleyişinin ele alındığı bu çalışmada öncelikle siyasal hayatta belirleyici olan tarihsel, sosyal ve ekonomik dinamiklerin üzerinde durulmakta, bu arkaplanın bağımsızlıktan bu güne nasıl bir yönetim yapısı ve iktidar-muhalefet ilişkisi doğurduğu incelenmektedir. Çalışmanın son bölümünde 2005 yılındaki iktidar değişiminden sonra yaşanan siyasal gelişmeler ışığında Nisan 2010 olayları ve olası sonuçları sorgulanmaktadır.

Kırgız toplumunun karakteristik özelliği kabile kültürünün gerek sosyal, gerekse yönetim yapısında belirleyici rol oynamasıdır. Kırgız kabileleri Ong (sağ) ve Sol kanat olmak üzere iki büyük ittifaka bölünmüştür. Eski Cumhurbaşkanı Akayev döneminde siyasal merkezin titrek meşruiyeti kuzeyli Cumhurbaşkanı – güneyli Başbakan olarak oluşturulmuştu. 2005 yılındaki iktidar değişiminden sonra yeni Cumhurbaşkanı Bakiyev bunu güneyli Cumhurbaşkanı – kuzeyli Başbakana dönüştürdü. 2005 yılındaki iktidar değişimi kuzeyin iktidar monopolüne karşı, bazı kuzeyli liderlerin desteğini alan bir güneyli dalga olarak gelişme gösterdi. 2010 yılındaki iktidar değişiminde ise ön planda kuzeyli politikacılar boy gösterdiler.

Sovyet dönemi bir yandan ülkeyi çok etnili bir demografik yapıya bü-ründürürken, kabile bağları üzerinde büyük bir dönüşüm yaşanmadan kuzey – güney farklılaşmasını da pekiştirmiştir. Sovyet sisteminden kalan ekonomik ağa bağımlılık sürerken, gereksinim duyulan finansmanın Batılı ülkelerden karşılanması zorunluluğunun ortaya çıkardığı çarpıklık, bağımsızlık sonrası Kırgızistan ekonomisinin belirleyici özelliği olmuştur. 2010 olaylarının en önemli içsel nedenleri; ülkedeki siyasal kurumların muhalefeti büsbütün dışarıda bırakacak şekilde yeniden formüle edilmesi ve buna duyulan tepkiye yaygın bir desteğin oluşmasını sağlayan kamu hizmetlerine yapılan yüksek zamlardır.

Bakiyev'in, iktidardan çekildiğini kabul etmesi ile geçici hükümetin ülkede otorite sağlaması kolaylaşacaktır. Ancak bugünkü yapısıyla hükümetin nispeten zayıf isimlerden oluşması, Rusya'nın yakın desteğine gereksinim duymalarını ve ülkenin Rusya'nın nüfuzuna girmesi sonucunu doğurabilir. Bu destek sağlanmadığı takdirde iktidar dengelerinin yeniden oluşturulması zaman alabileceği gibi çatışmacı bir süreci de başlatabilir.

www.sde.org.tr